

GUVERNUL ROMÂN ȘI DICȚATUL DE LA VIENA (I)

După realizarea Anschluss-ului (11—13 martie 1938), majoritatea oamenilor politici din Europa a intuit că, în viitorul apropiat, se vor produce evenimente de natură a modifica radical raportul de forțe pe continent și, implicit harta politică în favoarea Germaniei naziste, căreia i se dăduse mână liberă, prin neintervenție¹ de către Franța și, mai ales, Marea Britanie, să-și satisfacă nevoia de „spațiu vital” în detrimentul țărilor din est și sud-est: Cehoslovacia, Polonia, România, Iugoslavia. De fapt, încă din 1936 se conturase această evoluție. Astfel, în cercurile conducătoare engleze se afirma deschis că Marea Britanie trebuie să renunțe la „politica de nepăsare”, și să militeze pentru recuștigarea de către Germania a poziției „legitime” în Europa: „îndreptățită de istorie, civilizație, și puterea ei”². În acest sens, n-a mai surprins aproape deloc, declarația lordului Halifax ministrul de externe al Marii Britanii, în Camera Lorzilor la 16 martie 1938: „Nu e cazul să se aducă problema austriacă în fața Ligii Națiunilor. Numai un război ar putea schimba situația creată. Unii membri nu sînt încă dispuși să facă război”³.

În ceea ce privește evoluția evenimentelor din centrul, estul și sud-estul Europei, putem distinge, la o analiză care include în ecuație și reacția de răspuns a României — în mod expres, a guvernanților ei — 3 etape (faze), care oferă cadrul logic de analiză a dramei anului 1940:

1) *De la realizarea Anschluss-ului (11—13 martie 1938) pînă la Pactul Ribbentrop—Molotov (23 august 1939)*. Această etapă include eforturile României de a nu fi surprinsă nepregătită de evenimentele previzibil nefavorabile, datorită separării estului european, prin Axa Roma—Berlin, de aliații occidentali (Franța și Anglia). Semnalele care veneau prin intermediul diplomaților și atașailor militari erau descurajante: Anglia nu numai că nu intenționa să intervină în vreun fel pentru Austria, dar dădea semne că va rămîne indiferentă și în cazul că Cehoslovacia va fi amenințată direct⁴. În această etapă, România a încercat să activeze înțelegerea Balcanică⁵ și să atragă și Bulgaria la politica de bună vecinătate și de securitate în zonă. La fel, s-au făcut încercări promițătoare de a începe negocierile serioase în ceea ce privește dreptul la înarmare, cu Ungaria, în numele Micii Înțelegeri⁶ pentru reglementarea raporturilor reciproce și destinderea atmosferei. Din inițiativa României s-a modificat regimul internațional al Dunării și componența C.E.D.⁷. Și în domeniul relațiilor economice s-au purtat tratative cu Franța și Anglia pentru semnarea unor acorduri economice⁸ (se vor realiza abia în 1939).

Semnarea Acordului de la München⁹ (29 septembrie 1938) urmată de semnarea Declarației de neagresiune germano-engleze (30 septembrie 1938)¹⁰ și începerea unor tratative între

¹ R. V. Bossy, *Amintiri din viața diplomatică*, Stanford, California, p. 361—362;

² M. Gilbert, R. Gott, *Conciliatorii*, București, 1966, p. 34—35.

³ Ibid., p. 155.

⁴ Arh. M. Ap. N., fond 333, dos. nr. 601/1938, f. 456.

⁵ C. Popișteanu, *România și Antanta Balcanică*, ed. a-II-a, București, 1971, p. 211—232.

⁶ R. V. Bossy, op. cit., p. 360—378.

⁷ I. Cărțănă, I. Seftiuc, *Dunărea în istoria poporului român*, București, 1972, p. 238—244; C. Grad, *Regimul internațional al Dunării* lucrare de diplomă, Fac. de Drept, Cluj-Napoca 1982, p. 22—23.

⁸ Viorica Moisuc, *Acțiuni diplomatice desfășurate după Anschluss de România împotriva expansiunii Germaniei hitleriste spre sud-estul Europei*, în *Studii*, 19, nr. 4/1966, p. 715.

⁹ M. Gilbert, R. Gott, op. cit., p. 237—245.

¹⁰ Ibidem, p. 239—240.

Franța și Germania avînd același scop¹¹ — a fost pentru guvernul din România un semnal de alarmă extrem de serios, în ceea ce privește obiectivele și direcția expansiunii germane în viitorul apropiat, punînd, în același timp, brutal, capăt iluziei securității colective în Europa¹² — obiectivul vizat de Franța, Mica Înțelegere și Înțelegerea Balcanică în deceniile 3 și 4. Dezmembrarea totală a Cehoslovaciei la mijlocul lunii martie 1939 a convins autoritățile române că România este în postura de viitoare victimă a expansiunii militară-economice naziste, fără posibilități practice de a se sprijini pe vreunul dintre marii aliați. Semnarea, după multe și complicate tergiversări, a Acordului economic româno-german (Wohlthat)¹³ a însemnat o încercare de deviere și temporizare a presiunilor celui de al III-lea Reich.

În profida atmosferei extrem de tensionate de la mijlocul lunii martie 1939, România a hotărît să reziste oricărei presiuni, opunîdu-se, cu armele în cazul violării hotarelor ei. Astfel, după Consiliul de Coroană din 17 martie 1939, cînd se hotărîse în unanimitate „desăvîrșirea” acțiunilor diplomatice și militare „pentru apărarea intereselor naționale”, Gr. Gafencu, ministrul de externe, într-o notă¹⁴ expediată la 20 martie ambasadorului României la Paris, Gh. Tătă-răscu, afirma tranșant: „România este hotărîtă să-și apere hotarele și neatinerea”, — cu completarea că nici într-un caz nu se urmărește față de Germania, „o politică ce ar putea fi privită drept provocatoare”.

În acest context, România a refuzat cu demnitate participarea la împărțirea Cehoslovaciei¹⁵, deși Augustin Voloșin, prim-ministrul Ucrainei Subcarpatice ceruse, la 14 martie alipirea Ruteniei la România, dînd, în același timp, întregul ajutor umanitar refugiaților ruteni, inclusiv fostului prim-ministru¹⁶. Prin acestea, România arăta cu claritate Ungariei, potențial adversar, cit și dificultului și oscilantului aliat polonez, că nu înțelege să profite în vreun fel de schimbările teritoriale generate de prăbușirea sistemului securității colective și, mai ales, că nu acceptă ideea abandonării principiului primordial pe care s-a bazat politica ei externă: intangibilitatea hotarelor stabilite prin acordurile de pace (sistemul versaillez). Mai mult, guvernul român a luat măsuri de întărire a frontierelor nord-vestice, prin constituirea Grupului operativ „Maramureș” și transferarea unor mari unități spre zona „fierbinte” (colțul nord-vestic spre Rutenia, devenită graniță comună cu Ungaria și Polonia) și, în același timp, a dispus mobilizarea parțială¹⁷.

În aceeași ordine de idei, deși mobilizarea parțială dezvăluise grave neajunsuri în ceea ce privește înzestrarea și instruirea efectivelor de rezerviști, atitudinea fermă a guvernului României a impus aliaților ieșirea din expectativa de pînă atunci. Primul ministru, A. Călinescu, la ședința din 27 martie 1939 a Consiliului Superior al F.R.N. a informat pe cei prezenți, inclusiv presa, că în cursul ultimelor evenimente, guvernul român „a făcut cunoscut cancelariilor străine că sîntem hotărîți să ne apărăm fruntariile. Pentru integralitatea teritoriului ei, România se va bate împotriva oricui...”¹⁸ Subordonată aceluiași obiectiv a fost și „indiscreția lui Tilea”¹⁹, în urma căreia, chiar dacă, formal, ambasadorul român la Londra, a fost dezavuat, guvernele Angliei și Franței au acordat faimoasele garanții politice României (13 aprilie 1939)²⁰, așa cum le acordaseră și Poloniei și Greciei. Pasul acesta a fost făcut

¹¹ M. Mușat, I. Ardeleanu, *România după Marea Unire*, II, p. a II-a, București, 1988, p. 1471.

¹² Gr. Gafencu, *Preliminaires de la guerre a l'Est*, Fribourg, 1944, p. 270; Fl. Constantiniu, *Intre Hitler și Stalin: România și Pactul Ribbentrop-Molotov*, București, 1991, p. 85.

¹³ „Monitorul oficial nr. 132/12 iunie 1939; Eliza Campus, *Din politica externă a României (1913–1947)*, București, 1980, p. 459–460.

¹⁴ Arh. M. A. E., fondul România, vol. 40, copie după nota ministrului afacerilor străine, nr. 18.255/20 martie 1939.

¹⁵ Eliza Campus, *op. cit.*, p. 454–455, notele 161, 162.

¹⁶ „Universul”, an 56 nr. 79 din 22 martie 1939; vezi și 23 August 1944. Documente, București, 1984, p. 8–9, doc. 8.

¹⁷ Arh. M. A. P. N., fond 948/R. S. R., 3, dos. nr. 24/1939, f. 366; *Istoria militară a poporului român*, București, 1989, p. 267.

¹⁸ „Universul”, an 56, nr. 86/29 martie 1939; 23 August. Doc... op. cit., p. 10–12, doc. 10; H. Prost, *Destin de la Roumanie (1918–1954)*, Paris, 1954, p. 128; M. Mușat, I. Ardeleanu, *op. cit.*, p. 297–933.

¹⁹ M. Gilbert, R. Gott, *op. cit.*, p. 305–308.

²⁰ E. Campus, *op. cit.*, p. 462–464, notele 196, 197; M. Mușat, I. Ardeleanu, *op. cit.*, p. 952.

²¹ *Le deuxième guerre mondiale*, Paris, 1940, p. 160.

de cele două puteri (Anglia și Franța), deoarece, după expresia lui Duff Cooper, se părea că „am înțeles că interesele noastre vitale sînt intim legate cu ei (Polonia, Grecia, România) și că un act de agresiune contra unuia este un act împotriva tuturor”²¹.

Acordarea garanțiilor anglo-franceze, deși ulterior s-a văzut că erau inaplicabile pentru România, intrucît nu se garanta și granița cu U.R.S.S., a dat guvernului român răgazul necesar pentru încercarea unor soluții de ieșire din starea de tensiune, generată de ultimele evenimente. Prima reacție a fost, evident, demobilizarea armatei, urmată de voiajul diplomatic al lui Gr. Gafencu în Occident (Londra, Paris, Berlin, Bruxelles, Roma) și de contactele frecvente cu reprezentanții țărilor amice din Balcani, pentru activizarea Înțelegerii Balcanice, cu reprezentanții Poloniei și U.R.S.S., toate aceste întâlniri avînd scopul de a sonda atitudinea față de România și posibilitățile de sprijin în perspectiva unei noi crize majore²².

Această intensificare a contactelor cu amicii și potențialii adversari era absolut necesară, deoarece Ungaria își întefuse legăturile cu Italia și Germania și intenționa să izoleze România așa cum făcuse cu Cehoslovacia. De aici reaua credință în aplicarea Acordului de la Bled²³. Astfel, concomitent cu vizitele lui Gr. Gafencu în Occident, primul ministru maghiar, P. Teleky, și ministrul de externe au avut întâlniri la Roma și Berlin unde primesc cu satisfacție asigurări de genul: „România face parte din cercul de interese ungare”²⁴.

U.R.S.S. a înțeles din primele momente că Acordul de la München deschide calea spre a 4-a împărțire a Poloniei, de la care, evident, ea nu putea lipsi²⁵. Drept urmare, a acționat în așa fel încît să aibă în permanență posibilități largi de manevră. Cît privește relațiile cu România, U.R.S.S. a făcut tot ce i-a stat în putință să tergiverseze prin formule juridico-diplomatice stufoase eforturile acesteia de a-și asigura inviolabilitatea frontierelor. Garanțiile anglo-franceze erau interpretate de U.R.S.S. drept o întărire a Tratatului româno-polon, cu caracter antisovietic și, la fel, România și Polonia erau invinuite de faptul că torpilează recalizarea unei înțelegeri militare sovieto-anglo-franceze, cu caracter antigerman, prin refuzul lor de a acorda trupelor sovietice dreptul de tranzitare spre zona de contact cu inamicul²⁶. De fapt, problema tranzitării trupelor era un pretext, pentru a masca apropierea de Germania a U.R.S.S., întreruperea bruscă a tratativelor cu delegația militară franco-britanică și, apoi, semnarea, la 23 august 1939, a Pactului Ribbentrop—Molotov, care a schimbat cu totul raportul de forțe și a pecetluit destinul țărilor din zona-tampon dintre U.R.S.S. și Germania (țările baltice, Polonia, România).

Pe plan intern, Carol al II-lea a încercat, fără însă a reuși pe deplin, să-și consolideze regimul prin numirea în funcții a unor oameni devotați lui, care aveau misiunea să execute orice dispoziție, fără însă a pune în cauză responsabilitatea factorului numărul 1 de decizie: regele și camarila. Astfel, la 1 și 2 iunie 1939, au avut loc „alegeri” parlamentare. Fiecare deputat sau senator, ales sau numit de rege, trebuia să depună un jurămint de credință față de regele Carol al II-lea, Constituție și legile țării și, la fel, jura să mențină unitatea națională și să apere integritatea teritoriului României²⁷.

Așa cum era de așteptat, I. Maniu și C. I. Brătianu (Dinu) au refuzat să recunoască legea electorală, alegerile și legile pe care le adoptă parlamentul, dînd, în acest sens, o declarație comună de protest²⁸: „Sînt timpuri grele. Alegerile au fost o parodie. Parlamentul este numai o ficțiune care nu reprezintă voința țării și, prin urmare, nu poate obliga națiunea română” (subl. ns.).

2) De la Pactul Ribbentrop—Molotov (23 august 1939) la izolarea totală a României (mai—iunie 1940).

Așa cum s-a afirmat în paragrafele anterioare, Pactul Ribbentrop—Molotov a răsturnat toate calculele factorilor de decizie din Anglia și Franța și, mai cu seamă, din statele tam-

²² E. Campus, op. cit., p. 463—477; Gr. Gafencu, *Les derniers jours de l'Europe. Un voyage diplomatique en 1939*, Paris, 1946, p. 161; D. Britton Funderburk, *Politica Marii Britanii față de România (1939—1940)*, București, 1983, p. 104.

²³ R.V. Bossy, op. cit., p. 493—496.

²⁴ *Documente diplomatice cu privire la politica externă a Ungariei (1936—1945)*. O.L. Kül, rez. pol. 1939 — 21/7 — 1120, apud. M. Mușat, op. cit., p. 5.

²⁵ P. Renouvin, *Les crises du XX-ieme siecle, II. De 1929 a 1945, Histoire des relations internationales*, VIII, Paris, 1958, p. 30.

²⁶ M. Mușat, op. cit., p. 6—7.

²⁷ A.I.C., fond. P.C.M., dos 199/1939, f. 25—28.

²⁸ D.G.A.S., fond Parlament, dos. nr. 50/1939, f. 363—265.

pon între Germania și U.R.S.S., lăsând cimp deschis pentru expansiunea celor două regimuri dictatoriale: nazist și comunist²⁹.

La București, știrea semnării Pactului Ribbentrop—Molotov a produs cea mai dezagreabilă surpriză, stîrnind justificate temeri. Armand Călinescu nota: „Socotesc situația foarte gravă. S-au înțeles oare la o împărțire a Poloniei și României?”³⁰ Fără să cunoască detaliile acestui tirg internațional imperialist, A. Călinescu a intuit exact finalitatea lui. De altfel însuși Hitler, mulțumit pe deplin de această victorie politico-diplomatică, în scrisoarea adresată lui Mussolini, pentru a-i explica rațiunile și eficiența Pactului (25 august 1939), notează cu o satisfacție cinică: „România nu mai este în situația de a participa la vreun conflict împotriva Axei”³¹. Aproape toți analiștii perioadei sint de acord că Pactul Ribbentrop—Molotov a constituit *factorul decisiv* al izolării politice și militare a României în perioada august 1939—septembrie 1940³².

Încă din ziua semnării Pactului Ribbentrop—Molotov, Ungaria, asmuțită de Germania, a mobilizat mari efective la granița României, motivind aceasta ca o reacție la „mobilizările „amenințătoare” din România. La nota insolentă a guvernului maghiar³³, guvernul român, încurajat de guvernul englez, a propus un tratat de neagresiune româno-maghiar, respins prompt de partea maghiară pe motiv că nu poate trata sub presiune³⁴. Prințind un moment favorabil, Ungaria, prin ministrul de externe, I. Csáky, a prezentat României un contrareferat privind *tratatul minorităților*, cu prevederi care nu puteau fi acceptate de România. Refuzul era previzibil din partea României și tocmai aceasta se urmărea prin formularea acestui contrareferat: „M-ar bucura foarte mult dacă guvernul român ar refuza proiectul de acord (...). Am nevoie de acest refuz ca, la o eventuală conferință europeană, pretențiile noastre față de România să nu se rezume la domeniul apărării minorităților și ca să pot spune că noi am încercat această cale fără nici un rezultat și să pot cere în felul acesta soluționarea teritorială”³⁵. Iată, deci, prefigurarea pînă la detalii de procedură a actului din 30 august 1940, cu exact un an înainte (30 august 1939)!

Imediat după izbucnirea celui de al II-lea război mondial, România, înconjurată, cu excepția Iugoslaviei, numai de inamici, după o analiză lucidă a stării de fapt, a decis să rămână neutră (6 sept 1939)³⁶. În Consiliul de Coroană, N. Iorga, înțelegind perfect imperati-vele timpului și, în același timp, încrezător în victoria dreptății istorice a afirmat: „Am fi voit o altă politică, nu ne e dat s-o putem îndeplini. Deci vom păstra neutralitatea. Dar să fie o neutralitate demnă și onestă”³⁷. În întreaga perioadă a „războiului ciudat”, România și-a îndeplinit obligațiile asumate, fără a se lăsa impresionată de amenințările Germaniei sau ale U.R.S.S. Astfel, ca și în cazul Cehoslovaciei, guvernul român a avut față de tragedia Poloniei, lovită din două părți de Germania și U.R.S.S., o atitudine de superioară înțelegere, oferind întregul ajutor posibil (cu excepția celui militar, care, de altfel, nici nu fusese cerut): primirea în refugiu a președintelui și guvernului polonez, a altor autorități, precum și a miilor de militari și civili trecuți în România³⁸. La fel, guvernul român a facilitat tranzitarea spre Anglia, prin portul Constanța, a tezaurului polonez și a militarilor dezarmați. Tot timpul, acțiunile

²⁹ J.B. Duroselle, *Histoire diplomatique de 1914 à nos jours*, Paris, 1957, p. 282.

³⁰ A. Călinescu, *Însemnări politice*, cf. ed. Al. G. Savu, București, 1990, p. 425.

³¹ D.G.F.P., vol. VII, doc. 268; A. Hillgruber, *Hitler, König Carol und Marschal Antonescu. Die deutsch-rumänischen Beziehungen (1938—1944)*, Wiesbaden, 1965, p. 56; Fl. Constantiniu, *op. cit.*, p. 86.

³² M. Mușat, I. Ardeleanu, *op. cit.*, p. 986, 988, 1515; Fl. Constantiniu, *op. cit.*, p. 87; M. Mușat, *op. cit.*, p. 22—23; *Pactul Molotov-Ribbentrop și consecințele lui pentru Basarabia* (culegere de documente) Ed. Universitat, Chișinău, 1991; C. Grad, *Ultimatumul sovietic și Dictatul de la Viena (30 august 1940) — consecințe politico-diplomatice ale Pactului Ribbentrop-Molotov*, în *Acta M.P.*, XVI, 1992, p. 449—455.

³³ *Diplomaciai iratok. Magyarországi Külpolitikájához 1936—1945*, vol. IV, doc. nr. 295, p. 439.

³⁴ E. Campus, *op. cit.*, p. 488—489, 492—493.

³⁵ *Diplomáciai... loc. cit.*, doc. nr. 296; M. Mușat, *op. cit.*, p. 23.

³⁶ „Monitorul oficial” nr. 206, 7 septembrie 1939 — Comunicatul nr. 58/6 septembrie al Casei regale; E. Campus, *op. cit.*, p. 491, nota 313.

³⁷ Arh. M.A.E., fond 71/România, vol. 7, f. 201, cf. M. Mușat, *op. cit.*, p. 29.

³⁸ H. Prost, *op. cit.*, p. 137; Livia Dandara, *România în vîltoarea anului 1939*, București, 1985, p. 334—336; M. Moldoveanu, *Ospitalitate românească refugiaților polonezi în Magazin istoric*, nr. 10/1986, p. 11—18, 23 August... *op. cit.*, p. 41—42, doc. 32.

guvernului român s-au bazat pe speuranța, rămasă utopică, că Anglia și Franța vor întreprinde în sfârșit, pasul cel mare: stoparea militară a Germaniei. Din aceste motive, reacțiile guvernanților la presiunile și șantajul nazisto-bolșevic au purtat această amprentă specifică. Așa se explică reprimarea dură, chiar în exces, a asasinilor lui A. Călinescu (21 septembrie 1939)³⁹, tergiversarea îndeplinirii prevederilor Acordului economic româno-german din 23 martie 1939 — „o faptă de bună gospodărie și un *paratrăsnit politic*” (subl. nș) — după expresia lui Gr. Gafencu⁴⁰. Cu toate că erau cereri insistente de spore a livrărilor de petrol spre Germania, România a reușit să eludeze cu succes îndeplinirea solicitărilor. Astfel, România a livrat Germaniei următoarele cantități: august 1939 — 107.000 t, decembrie 1939 — 85.000 t, martie 1940 — 50.000 t, mai 1940 — 110.000 t, în timp ce livrările pentru Anglia au cunoscut următoarea evoluție: august 1939 — 24.000 t, decembrie 1939 — 140.000 t, martie 1940 — 120.000 t, mai 1940 — 75.000 t⁴¹.

Așa cum remarcă ministrul de externe, Gr. Gafencu, la 12 noiembrie 1939, pericolul cel mai mare venea dinspre Răsărit: „A fost de-ajuns ca Rusia să se miște pentru ca problema Basarabiei — care nu a fost niciodată dezlegată — să fie așezată la ordinea zilei”⁴². Deja la frontiera cu România se masau trupe sovietice (în zona Harkov—Odesa), iar în presă apăreau opinii dirijate, „binevoitoare” în sensul că, România nu trebuie să se lase antrenată de burghesia internațională (Anglia și Franța n.n.) într-un război, ci să încheie rapid un acord de securitate cu U.R.S.S., similar cu cel semnat de țările baltice. Se pare că numai prelungirea peste așteptări a războiului sovieto-finlandez a aminat decizia de intervenție sovietică în România⁴³.

Și încercările de a crea în Balcani un bloc al neutrilor, datorită opoziției deschise a Germaniei și U.R.S.S. și, mai ales, a atitudinii lipsite de energie a Angliei și Franței, s-au soldat cu un eșec descurajant⁴⁴. Pe acest fundal pesimist, cuvântarea lui Molotov referitoare la politica externă, în fața Sovietului Suprem (29 martie 1940)⁴⁵ a avut darul de a spori îngrijorarea factorilor politici, obligându-i să-și reevalueze pozițiile și deciziile. La 19 aprilie 1940, în condițiile în care prima ofensivă de primăvară a Wehrmachtului debutase cu victorii rapide asupra Danemarcei și Norvegiei, într-o consfătuire în patru (Carol al II-lea, primul ministru — Gh. Tătăreanu, ministrul afacerilor străine — Gr. Gafencu, ministrul palatului — E. Urdăreanu), s-a hotărât pentru toate variantele posibile de agresiune ale Germaniei și acoliților ei, rezistență armată și distrugerea exploatarea petroliere⁴⁶. Această operație (distrugerea exploatarea petroliere), precum și blocarea Dunării la Porțile de Fier, pusă la punct cu anglo-francezii, n-a reușit datorită imprudențelor și amatorismului agenților englezi⁴⁷. Ba, mai mult, planurile au fost găsite de germani în timpul dezastrului Franței din iunie 1940, ceea ce a îngreunat și mai mult poziția regelui și a guvernului față de Germania⁴⁸.

Am considerat absolut necesară această prezentare a preliminarilor tragediei românești din 1940 pentru că numai în acest mod se pot explica atitudinile contradictorii ale guvernanților români în primăvara anului 1940, finalizate prin deciziile dezastruoase din iunie și august 1940.

De fapt, în cei doi ani (1938—1940) luați drept reper pentru a ilustra degradarea continuă, provocată, până la desființare, a instituțiilor democratice românești din perioada interbelică, create și garantate de Constituția din 1923, dictatura personală a luat forme monstru-

³⁹ Gr. Gafencu, *Însemnări politice*, București, 1991, p. 330—338. Gr. Gafencu susține că l-ar fi sfătuit pe Urdăreanu „să nu se facă fapte de singeroasă răzbunare”, care ar putea fi utilizate de ruși ca „pricină pentru a intra în țară”; *Magazin istoric*, nr. 7/1967, p. 71—76; H. Sima, *Sfârșitul unei domnii singeroase (10 decembrie 1939—6 septembrie 1940)*, Madrid, 1974, p. 24—25.

⁴⁰ Gr. Gafencu, *Însemnări politice*..., p. 339.

⁴¹ I. Porter, *Operațiunea Autonomus*, București, 1991, p. 59.

⁴² Gr. Gafencu, *Însemnări politice*..., p. 342.

⁴³ Fl. Constantiniu, op. cit., p. 88—89.

⁴⁴ E. Campus, op. cit., p. 515—520.

⁴⁵ „Pravda” din 30 martie 1940. Referindu-se la România, Molotov afirma că nu se putea încheia un pact de neagresiune cu ea din cauza existenței unei probleme nerezolvate — problema Basarabiei, a cărei ocupare U.R.S.S. nu a recunoscut-o, deși niciodată nu a pus problema înapoierii acesteia pe cale militară.

⁴⁶ Gr. Gafencu, *Preliminaires*..., p. 329.

⁴⁷ I. Porter, op. cit., p. 60—63.

⁴⁸ M. Mușat, I. Ardeleanu, op. cit., p. 1163; E. Campus, op. cit., p. 539; C. Neagu, D. Marinescu, *Fapte din umbră*, IV, București, 1983, p. 176.

oase, generind iresponsabilitate și incompetență. Din pentada instituțiilor care constituiau coloana vertebrală a României Mari (rege, parlament, guvern, autoritățile judecătorești, presa) rămăsese ca unic deținător real al puterii Carol al II-lea, cel care instalase la 10 februarie 1938 o dictatură-parodie⁴⁹, fără ideologie proprie și fără adepți convinși, într-o țară europeană, avind tradiția unui exercițiu politic democratic de aproape 70 de ani. Constituția decretată la 20 februarie 1938⁵⁰ și confirmată prin „referendumul” din 24 februarie⁵¹ a consfințit concentrarea întregii puteri în mina regelui, miniștrii devenind simpli executanți, fără nici o responsabilitate. Partidele politice fiind desființate și funcționind doar surrogatul de partid numit F.R.N. (înlocuit din 22 iunie 1940 cu Partidul Națiunii, la fel de inconsistent și ineficient) în care erau obligați să intre toți funcționarii publici, introducerea unei cenzuri severe asupra presei, îndepărtarea tuturor inkomozilor ca I. Maniu, C. I. Brătianu (Dinu) și ignorarea cu inconștiență a avertismentelor venite din partea segmentelor lucide și cu adevărat patriotice ale lumii politice, sînt tot atitea elemente — erori care, prin acumulare, vor provoca drama din vara anului 1940⁵².

Guvernul Gh. Tătărăscu (24 noiembrie 1939 — 4 iulie 1940) a încercat să promoveze o politică de conciliere națională cu partidele și oamenii politici de suprafață, prin reorganizarea F.R.N. (20 ianuarie 1940)⁵³, fără, însă, a reuși să realizeze un front comun de acțiune, deoarece exista teama justificată a unor noi manevre carliste de aruncare a responsabilității pentru situația țării pe umerii unor partide și persoane ce nu contribuieră la această stare. Despre aceste încercări infructuoase, Carol al II-lea nota că, în timpul audienței pe care o acordase lui D. Brătianu, la 19 martie 1940, acesta s-a declarat „mulțumit” de politica externă a țării, „intransigent în ceea ce privește cedări de teritoriu” și neîncrezător în F.R.N.-ul reorganizat⁵⁴.

Parlamentul, în componența lui artificială rezultată din „alegerile” din iunie 1939, a mai fost convocat de două ori (7 martie — 19 aprilie 1940 și 3 iulie 1940), avind numai sarcina formală să ratifice noianul de decrete-legi emise de guvern⁵⁵.

Sub presiunea evenimentelor nefavorabile din vest, s-a încercat, cu relativ succes, reconcilierea cu mișcarea legionară din țară (grupul V. Noveanu — A. Bideanu)⁵⁶, soldată cu amnistierea tuturor legionarilor închiși pentru delictе politice⁵⁷. Mai mult, H. Sima, reintors în țară clandestin, prin Iugoslavia; la 18 mai 1940, cu misiunea de a prelua puterea prin forță, deși este prins și anchetat la București de chiar șefii organelor de asigurare a ordinii publice, este eliberat la 13 iunie și, apoi, după o întâlnire cu regele, aranjată de E. Urdăreanu, acceptă, formal, să se încadreze în ordinea regimului totalitar carlist, ca șef recunoscut al mișcării legionare⁵⁸.

Declanșarea la 10 mai 1940 a mării ofensive germane în vest și prăbușirea militară a Franței, evidentă după nici două săptămîni, au schimbat cu totul elementele ecuației politico-diplomatice pe care mizase România în ultimii doi ani, obligînd-o să-și revadă și reorienteze dramatic întreaga politică externă. La 20 mai, Carol al II-lea nota deprimat: „Situația pare din ce în ce mai neagră. Tătărăscu crede acum în victoria germanilor și vorbește serios de o îndrumare a politicii noastre către ei”⁵⁹. Și mai departe: „Este sfîrșitul unei civilizațiuni și începutul unei noi ere ale istoriei”⁶⁰. Panicat, regele Carol al II-lea realizează, din nenorocire mult prea tîrziu, că sprijinul marilor Aliați a fost o utopie: „Pentru noi, generația războiului, care am învățat să stimăm pe nemți, dar să iubim pe aliați, este un moment groaznic. Mie mi se prăbușește o politică (pe) care am voit să o duc de 10 ani încoace...”⁶¹. Scadența intervenției sovietice, aminată din cauza războiului cu Fin-

⁴⁹ Vezi pe larg: Al. Gh. Savu, *Dictatura regală*, București, 1970.

⁵⁰ „Monitorul oficial”, nr. 42 din 20 februarie 1938.

⁵¹ „Monitorul oficial”, nr. 49 din 1 martie 1938.

⁵² C. Grad, *Starea de spirit a populației, autorităților și armatei din ținutul Someș în vara anului 1940*, în *Acta MP*, VII, 1983, p. 333—343.

⁵³ C. Hamangiu, *Codul general al României*, vol. XXVIII, partea I, 1940, p. 98—102.

⁵⁴ Carol al II-lea, *Note zilnice*, f. 557.

⁵⁵ Pe larg, C. Hamangiu, *op. cit.*, an XXVIII, p. I.

⁵⁶ H. Sima, *op. cit.*, p. 56—57, 82; Carol al II-lea, *Note zilnice*, f. 560, 565, 568, 574, 597, 600.

⁵⁷ C. Hamangiu, *op. cit.*, p. 502—702.

⁵⁸ H. Sima, *op. cit.*, p. 162—208, 247—250; Carol al II-lea, *op. cit.*, f. 661—662.

⁵⁹ Carol al II-lea, *op. cit.*, f. 634.

⁶⁰ Ibidem, f. 638.

⁶¹ Ibidem, f. 641—642.

landa se apropie: „Primejdia cea mare rămâne pentru noi tot granița răsăriteană și ne găsim în situația de a nu putea primi nici un ajutor de nicăieri, deci, dacă nu avem o atitudine binevoitoare din partea Germaniei, sintem complet în aer”⁶².

Pe plan militar, România supusă unei triple amenințări — Ungaria, Bulgaria, U.R.S.S. — a luat măsuri de mobilizare a tuturor elementelor disponibile, astfel încît, la 15 iunie 1940, avea sub arme: 32.194 ofițeri (15.583 activi, 16.611 de rezervă), 33.754 subofițeri (26.153 activi, 7601 de rezervă) și 1.195.366 soldați și gradați, 1.001.923 concentrați⁶³ — incluși în 32 divizii de infanterie, 4 1/3 divizii de cavalerie, 4 brigăzi mixte munte, 1 brigadă motorizată, 1 brigadă fortificații și în alte unități și formațiuni ale forțelor de uscat, aviației și marinei.

Primul pas întreprins de guvernul român, impulsionat de rege, în direcția apropierii de Germania, pentru a-i obține bunăvoința și „protecția” în fața furtunii ce se apropia implacabil dinspre răsărit, a fost semnarea, mereu aminată anterior, a „Pactului petrol-armament” (27 mai 1940)⁶⁴.

Al doilea pas a fost convocarea, în 28 mai 1940, la Președinția Consiliului de Miniștri, a ministrului german, W. Fabricius, pentru a i se comunica faptul că guvernul român acordă importanță, în orice împrejurări, dezvoltării legăturilor sale cu Germania și că ar dori să se semnaleze guvernului Reichului tulburarea pe care ar putea s-o provoace în această regiune măsurile militare care au fost luate la frontierele ei (concentrările de trupe sovietice, maghiare și bulgare n.n.). În final, guvernul român ține să-și manifeste speranța că se va lărgi și mai mult cadrul colaborării prietenești cu guvernul Reichului⁶⁵.

Al treilea pas, decisiv, a fost marcat de decizia Consiliului restrîns de Coroană (Carol al II-lea, Gh. Tătărescu, Gr. Gafencu, E. Urdăreanu) de a renunța la starea de neutralitate și de a cere „protecția” Germaniei contra U.R.S.S. și celor doi vecini din vest și sud (Ungaria, respectiv Bulgaria), care-și întetiseră presiunile (29 mai 1940). Odată cu această zi lua sfîrșit, parțial, politica externă promovată de toate guvernele României după Marea Unire. În ceea ce privește orientarea politicii externe românești pînă în acest moment de cotitură, Gh. Tătărescu va nota în iulie 1940: „Politica acesta nu a fost politica unui om, nici politica unui singur guvern. Politica noastră externă a fost politică națională”⁶⁶. Gr. Gafencu, artizanul politicii românești (ministrul afacerilor străine din 21 dec. 1938 pînă la 1 iunie 1940, cînd a demisionat și a fost înlocuit cu inginerul I. Gigurtu) va nota despre împrejurările în care a fost adoptată această decizie de principiu („pe care o combătusem, pe care ulterior am regretat-o, ale cărei consecințe continui să le deplîng, dar pe care îmi este imposibil să o condamn”⁶⁷) următoarele: „În ziua în care Consiliul regal a avut de reexaminat politica României, această țară era singură; izolarea sa era completă și risca să fie definitivă”⁶⁸.

3) *Izolarea completă a României. Sfîrșitul României Mari (iunie—septembrie 1940): Ultimatumul sovietic, Dictatul de la Viena și Înțelegerea de la Craiova.*

Chiar dacă, public, regele și guvernul român, mai șovăiau, neputîndu-se desprinde cu inima ușoară de ceea ce crezuseră, afirmaseră și practicaseră, din intimă convingere, timp de mai bine de două decenii, în activitatea concretă de guvernare trebuia, volens nolens, să se ia act și să se acționeze imediat, în funcție de evoluția evenimeentelor, totalmente nefavorabilă pentru interesele naționale ale României.

Astfel, noul ministru al afacerilor străine, I. Giurtu, filogerman, a fost nevoit să-și inaugureze mandatul cu eșec rău prevestitor (2 iunie 1940) — răspunsul verbal, prin W. Fabricius, al guvernului Reich-ului la comunicarea lui Gh. Tătărescu din mai. Și răspunsul nu era deloc încurajator pentru guvernul român, solicitant de ultimă oră al „protecției” germane. Dimpotrivă. Sigur de victoria sa în Vest și dezinteresat de problemele granițelor în Balcani, guvernul Reich-ului întreba, aparent nedumerit, dar, în realitate aver⁶⁹

⁶² Ibidem

⁶³ Arh. M.Ap.N., fond M.St.M., Secția 1, dos. nr. 1929, f. 3; cf. *Istoria militară a poporului român*, București, 1989, p. 329.

⁶⁴ Arh. M.A.E., fond Germania—România, dos. nr. 821/1940; apud M. Mușat, I. Ardeleanu, *op. cit.*, p. 1082—1084.

⁶⁵ A.I.C., fond P.C.M., dos nr. 216/1940; M. Mușat, I. Ardeleanu, *op. cit.*, p. 1084.

⁶⁶ Gh. Tătărescu, *Evacuarea Basarabiei și a Bucovinei de Nord*. Ed. Scrisul românesc, Craiova, iulie 1930, cf. M. Manoiilescu, *Dictatul de la Viena. Memorii iulie—august 1940*. Ediție îngrijită, note, postfață și indice de Valeriu Dinu, București, 1991, p. 15.

⁶⁷ Gr. Gafencu, *Preliminaires...*, *op. cit.*, p. 282.

⁶⁸ Ibidem.

tizator-cinic, „dacă și în ce măsură guvernul român este dispus a trata privitor la o cerere de *revizuire* (subl. ns.) a vecinilor săi, ca, exemplu U.R.S.S. în chestiunea Basarabiei.”⁶⁹.

Interesat să prevină orice suspiciune a Germaniei privitoare la noua sa orientare în politica externă, guvernul român răspunde timorat că „România este foarte mulțumită de răspunsul primit” și că „va începe tratative directe cu Uniunea Sovietică pentru a vedea cum pot fi netezite asperitățile”. Referitor la relațiile cu Ungaria, guvernul român „dorește să aibă relații cit mai bune” și este de părere că „orișice cesiune de teritoriu în loc să liniștescă agitația Ungariei, o va mări, ajungându-se la o situație mai grea. În final, guvernul român ținea să releve că, dacă pretențiile revizioniste ale Ungariei față de România s-ar putea justifica cel mult din punct de vedere al necesităților politice de moment, acestea însă „*nu au nici o justificare din punctul de vedere al realităților geografice, economice, etnice și istorice*”.⁷⁰ (subl.ns.)

În perioada care a urmat pînă la Ultimatumul sovietic, pe plan intern se înregistrează încercări de atragere a tuturor grupărilor politice și cercurilor economice și profesionale în noul hibrid politic intitulat „Partidul Națiunii”, creat prin decretul-legi din 22 iunie 1940 de transformare a F.R.N. în „partidul unic și totalitar”⁷¹, sprijinit numai de Garda de Fier și P.N.L. și dezavuat de P.N.Ț.

Pe acest fundal politic confuz, marcat de armistițiul (de fapt, capitularea) solicitat de Franța la 22 iunie⁷² și încheierea ostilităților pe Frontul de Vest (25 iunie), se produce Ultimatumul sovietic⁷³, înlăturînd ultimele iluzii asupra intențiilor sovietice și, totodată, confirmînd semnalele repetate de avertizare la adresa României. Și cu toate acestea, guvernul român avînd, totuși, scuza că nu fusese informat în vreun fel, ba dimpotrivă, indus în eroare asupra discuțiilor⁷⁴ dintre U.R.S.S., Germania și Italia (23–26 iunie) privind momentul, modalitatea (militară sau pașnică) și întinderea pretențiilor formulate de U.R.S.S., a solicitat spijin Germaniei și Italiei, reamintindu-le interesele lor în această zonă și promisiunile de ajutor în cazul unei agresiuni sovietice⁷⁵. La fel, guvernul român a cerut spijin de la foștii aliați din Înțelegerea Balcanică⁷⁶, în sensul de a reține cel puțin Bulgaria și Ungaria de la intervenția lor contra României și în acest fel, de a-i asigura spatele în cazul unei rezistențe armate față de U.R.S.S. Răspunsurile primite la aceste solicitări au convins guvernul că eforturile au fost zadarnice și inutile. „Am rămas singuri” — constata amar ambasadorul român la Belgrad — și „prieteni” de nevoie și foștii aliați dădeau, deși motivele erau diferite, același sfat: să se accepte ultimatumul și se să evite războiul⁷⁷.

Situația de completă izolare, presiunile amplificate (diplomatie și militare) ale Ungariei și Bulgariei, precum și opiniile generalilor I. Ilcuș — ministrul apărării și Fl. Tenescu — șeful M.St.M., în sensul imposibilității rezistenței armate pe trei fronturi⁷⁸, au modificat în decurs de cîteva ore convingerile participanților la cele două Consilii de Coroană (27 iunie)⁷⁹, prefigurînd soluția finală: acceptarea ultimatumului. Din 26 de participanți la ultimul Consiliu de Coroană, 20 au fost pentru primirea ultimatumului, în timp ce la primul consiliu abia

⁶⁹ Arh. M.A.E., fond Transilvania, dos. nr. 42, comunicarea verbală din iunie 1940, făcută de dl-l ministru al Germaniei către președintele Consiliului și ministrul afacerilor străine cf. E. Campus, *op. cit.*, p. 529, nota 2; A.I.C., fond P.C.M., pach, nr. 179, dos. nr. 1282, f. 27 cf. M. Mușat, I. Ardeleanu, *op. cit.*, p. 1087.

⁷⁰ M. Mușat, I. Ardeleanu, *op. cit.*, nota 135.

⁷¹ „Monitorul oficial”, nr. 142 din 22 iunie 1940, p. 322; C. Hamangiu, *op. cit.*, XXVIII, partea I, p. 998.

⁷² J. de Launay, *Mari decizii ale celui de-al doilea război mondial (1939–1942)*, București, I, p. 163–172.

⁷³ Arh. M.A.E., fond 71 — U.R.S.S. iunie—iulie, vol. 91.

⁷⁴ 23 August 1944. Documente, *op. cit.*, p. 76–77; doc. nr. 53; D.G.F.P., seria D, vol. X, doc. 4, doc. 13, doc. 25; *Pactul Molotov-Ribbentrop și consecințele lui pentru Basarabia*, Chișinău, p. 8–16, doc. 4–10; M. Mușat, I. Ardeleanu, *op. cit.*, p. 1104–1110.

⁷⁵ Arh. M.A.E., fond U.R.S.S., dos. nr. 137, telegrama nr. 38.918/27 iunie 1940, semnată Gigurtu, către legațiile din Berlin și Roma și ambasadele din Ankara, Atena, Belgrad, cf. E. Campus, *op. cit.*, p. 531, nota 10.

⁷⁶ Ibidem.

⁷⁷ E. Campus, *op. cit.*, p. 532, nota 24; V. Pop, *Bătălia pentru Ardeal*, Ediție îngrijită de Sanda Pop și N. C. Nicolescu, București, 1992, p. 27.

⁷⁸ Carol al II-lea, *Note zilnice*, *op. cit.*, p. 673.

⁷⁹ Ibidem, f. 673–674, 677–678; M. Mușat, I. Ardeleanu, *op. cit.*, p. 1117–1124.

10 participanți fuseseră pentru acceptarea lui, Răspunsul guvernului român (27 iunie) la ultimatumul sovietic încerca să evite răul cel mai mare, solicitând guvernului sovietic să indice locul și data pentru „discuția amicală (...) a tuturor problemelor emanând de la guvernul sovietic”⁸⁰. Răspunsul guvernului român n-a mulțumit guvernul sovietic și oricum, jocurile fiind făcute, s-a expediat Bucureștiului, prin ministrul român la Moscova, Gh. Davidescu, al doilea ultimatum (28 iunie) cu prevederi care nu mai puteau fi eludate: evacuarea trupelor și instituțiilor românești din Basarabia și Bucovina de Nord în termen de patru zile, începând din 28 iunie, orele 14 (ora Moscovei)⁸¹. Guvernul român, lipsit de orice posibilitate de ripostă („se vede silit să primescă” — termenii din telegrama către Davidescu), a acceptat în ziua de 28 iunie 1940, orele 11, condițiile specificate în cel de al doilea ultimatum, specificând că face aceasta „pentru a evita urmări pe care le-ar avea recurgerea al forță și deschiderea ostilităților, în această parte a Europei”⁸². Actul I al tragediei României Mari începea. O provincie românească Basarabia, cu suprafața de 44.500 Km² — ce mai fusese sub stăpânire rusă 106 ani (1812—1918) — și 3.200.000 locuitori, majoritatea absolut etnici români, era smulșă iarăși din hotarele ei firești. Aceeași soartă o împărțea și partea de nord a Bucovinei („ultima parte ce îi lipsea Ucrainei unite” — după expresia lui Molotov)⁸³, cu o suprafață de 6.000 Km² și 500.000 de locuitori⁸⁴. În următoarele 4 zile armata sovietică va ocupa acest teritoriu, plus, dintr-o „nevinovată” eroare de trasare cartografică, raionul Herța, ignorând cele mai elementare reguli de comportament în relațiile cu un stat vecin, încă suveran, permițând elementelor comuniste locale, îndeosebi evrei, să insulte și să terorizeze armata și autoritățile civile românești în curs de evacuare, conform condițiilor celui de-al doilea ultimatum. „pretutindeni se revarsă o ură fără margini împotriva elementului și mai ales a autorității românești. La sosirea în Chișinău a unui general sovietic, populația basarabeană ar fi ieșit înaintea generalului rus reclamându-i în corpore că sunt istovii și nu au ce trăi din cauza șperțului. Toți refugiații din Basarabia declară că au avut de înțimpat foarte mari greutăți numai din partea comuniștilor locali — majoritatea evrei — care sub influența evenimentelor i-au supus la torturi, i-au bătut cu pietre, le-au devastat bagajele” — se arată în buletinul contrainformativ nr. 183 din 1 iulie 1940 al M.St.M. — Secția a II-a⁸⁵. Incidente grave, soldate cu morți și răniți în rîndurile armatei și administrației române, s-au produs la Cernăuți, Soroca, Bolgrad, Ungheeni, etc.⁸⁶. Despre efectele dezastruoase ale celor petrecute în teritoriul evacuat, gen. Ion Antonescu⁸⁷, în memoriul său adresat regelui la 2 iunie arată profetic: „Majestatea, Țara se prăbușește. În Basarabia și Bucovina se petrec scene sfișietoare (...) Iată, Majestate, schițat din fugă, numai un capitol al tragediei și al calvarului unui neam, care este numai la început (...). Demoralizarea lor (a poporului și a armatei — n.n) este fără limită. Lipsa lor de încredere în conducători este totală. Ura lor în contra vinovaților, a tuturor vinovaților de ieri și de azi, crește”.

Copleșit de gravitatea evenimentelor și de lipsa de soluții viabile, Carol al II-lea încercă și ultima carte: apropierea de Germania, pentru a obține protecție și salvarea a ceea ce mai rămăsese din România Mare, inclusiv a sa. Astfel, la 1 iunie 1940, România renunță la garanțiile anglo-franceze⁸⁸, obținute în 13 aprilie 1939, care nu mai aveau nici o valoare și care, din start, erau ineficiente, prin lipsa de garanții față de U.R.S.S. Decizia aceasta a fost comunicată personal de rege lui W. Fabricius, concomitent cu hotărârea de a cere protecția Reich-ului, inclusiv trimiterea unei misiuni militare germane⁸⁹. Cîteva zile mai târziu (11 iulie) Ro-

⁸⁰ Arh. M.A.E., fond 71/U.R.S.S., 1940, iunie—iulie, vol. 91; 23 August. Documente, *op. cit.*, p. 82, doc. nr. 56.

⁸¹ Ibidem.

⁸² Ibidem, p. 83.

⁸³ Pactul Molotov-Ribbentrop și consecințele lui pentru Basarabia, *op. cit.*, p. 12, doc. 8.

⁸⁴ Datele sint extrase din *Anuarul statistic al României*, 1940, p. 30—32, *Sub povara granițelor imperiale*, București, 1993, p. 29.

⁸⁵ Arh. M.Ap.N., fond Armata I (21), dos. nr. 917, f. 13.

⁸⁶ Ibidem, f. 11—15.

⁸⁷ Arh. Stat. București, fond. P.C.M., docs. nr. 318/1940—1943, f. 96—97, cf. M. Mușat, I. Ardeleanu, *op. cit.*, p. 1134.

⁸⁸ Arh. M.A.E., fond România, dos. nr. 71/1 iulie 1940, telegramele circulare nr. 39.955, 39.956, 39.959 către toate ambasadele și legațiile României; cf. E. Campus, *op. cit.*, p. 535, nota 40; „Timpul”, an IV, nr. 1139/4 iulie 1940.

⁸⁹ D.G.F.P., seria D. vol. X, 1957, p. 74; doc. nr. 68.

mânia s-a retras oficial și din Societatea Națiunilor, încheind — după expresia lui M. Manoilescu⁹⁰, noul ministru de externe — „o iluzie politică în care s-a stăruit prea multă vreme”.

La 4 iulie, Wilhelm Fabricius a prezentat regelui Carol al II-lea răspunsul lui Hitler, formulat în 3 iulie, cu precizările de detaliu ale lui Ribbentrop, la mesajul său din 1 iulie, privitor la schimbarea cursului politicii externe a României și apropierea declarată de Germania. După notele ultimative sovietice, acest răspuns constituia „o nouă și grea lovitură” pentru rege și țară: Conform „modelului” de soluționare a crizei basarabene, regele era sfătuit „amical” să înceapă negocieri cu Ungaria și Bulgaria, „în problema revizuirilor teritoriale”, deoarece trebuie să fie clar pentru regele României că el nu va putea evita cedarea anumitor teritorii, care sunt populate de unguri sau bulgari și nu de români (...). Recunoașterea acestui fapt de către regele României și de către guvernul său constituie condiția primordială pentru o pacificare reală a Balcanilor”⁹¹. În același timp, Carol al II-lea era informat că Germania sfătuisese „de urgență” Ungaria să păstreze pacea, în așteptarea unei soluții negociate, și că Germania nu dorește să-și asume rolul de mediator oficial”.

În aceeași zi, Carol al II-lea a primit în audiență o delegație, condusă de I. Maniu și C.I.C. Brătianu (Dinu), care a solicitat formarea unui guvern de concentrare națională capabil să scoată țara și instituțiile sale fundamentale din starea de criză paralizantă. Regele considera că mai poate găsi o soluție de supraviețuire, fără a apela la „fosilele” partidelor tradiționale⁹² și în consecință, a recurs la formula unui guvern de sacrificiu condus de Ion Gigurtu, avându-l la externe pe Mihai Manoilescu. În acest guvern eterogen („al disperării regale”) ⁹³, constituit la 4 iulie, 1940, au intrat ca nouate absolute și 3 legionari (H. Sima, V. Noveanu și Aug. Bideanu) alături de alți 26 de membri. „Eram guvernul care trebuie să facă suprema încercare de a păstra granițele cit mai rămăseseră și — în gândul lui Carol — de a-i apăra tronul de amenințările care-l înconjurau din afară și înăuntru, — nota cu luciditate noul ministru de externe”⁹⁴.

Pentru a putea înțelege și analiza situația și deciziile guvernului Gigurtu vizavi de complexitatea și gravitatea situației interne și internaționale a țării, considerăm necesar să recurgem la concluziile și ipotezele de lucru formulate atunci de M. Manoilescu. Aceasta din motivul că analiza derivă din perspectiva unui om aflat chiar în mijlocul evenimentelor, coparticipant la majoritatea deciziilor adoptate și responsabil, în mare măsură, de efectele lor. După opinia autorizată a lui M. Manoilescu, în momentul constituirii noului guvern (4 iulie 1940), „Germania și Italia puteau dispune în chip absolut de soarta noastră. Și aceste două țări nu ne erau prietene”⁹⁵ (...). România se găsea lipsită de orice forță militară, izolată, fără aliați și fără prieteni, strinsă între doi uriași: Germania ostilă și Rusia Sovietică, cel mult indiferentă”⁹⁶. Cât privește aprecierea referitoare la armată („lipsită de orice forță militară”), expresia ni se pare forțată derivând din surpriza, dezagreabilă, pe care i-o oferiseră generalii Constantin Niculescu — ministrul apărării naționale și Fl. Țenescu — șeful M.St.M., la 9 iulie, cînd, într-o vizită neanunțată s-au exprimat „că armata noastră nu este pregătită în foarte multe domenii”, manifestînd un „pesimism extraordinar”⁹⁷. Deși, în declarația către țară⁹⁸ a noului guvern, se arăta că „pe planul extern guvernul înțelege să facă o politică de integrare sinceră în sistemul creat de Axa Berlin—Roma” și aceasta nu numai ca o expresiune de realism politic, ci și ca o consecință logică a concepțiilor politice și ideologice ale membrilor săi”, în practica guvernării lucrurile s-au petrecut mult mai nuanțat: „Politica noastră nu a fost bazată pe ipoteza unică a unei victorii definitive a Axei. Ea a fost o politică de alegere, dintre mai multe rele, a răului mai mic și mai ușor remedial”⁹⁹.

Ca o transpunere imediată în practică a principiilor declarate de guvern, apare răspunsul lui Carol al II-lea (6 iulie), conceput împreună cu M. Manoilescu, la mesajul lui Hitler din 3 iulie. Nota de răspuns reitiera acceptarea, în principiu, a tratativelor directe cu Ungaria și Bulgaria, exprimînd „speranța și încrederea că Führerul va da României tot sprijinul moral pentru ca ceilalți parteneri să nu meargă cu pretențiile lor dincolo de cadrul dreptății națio-

⁹⁰ E. Campus, *op. cit.*, p. 536.

⁹¹ M. Mușat, I. Ardeleanu, *op. cit.*, p. 140.

⁹² Carol al II-lea, *Note zilnice...*, f. 690.

⁹³ M. Manoilescu, *Dictatul de la Viena. Memorii (iulie—august 1941, București, 1991*,

p. 19.

⁹⁴ Ibidem, *loc. cit.*

⁹⁵ Ibidem, *op. cit.*, p. 27.

⁹⁶ Ibidem, *op. cit.*, p. 37.

⁹⁷ Ibidem, *loc. cit.*

⁹⁸ „Universul”, an 57, nr. 183, din 6 iulie 1940.

⁹⁹ M. Manoilescu *op. cit.*, p. 36.

nale și al rațiunii politice (...) și în nici un caz nu ar contrazice principiul etnic". Dacă se vor respecta aceste principii, guvernul român era dispus să accepte „vaste și reciproce schimbări de populație care s-ar executa cu plan și sistematic într-un anumit timp”¹⁰⁰. În esență, deci, regele Carol al II-lea se angaja la tratative directe cu Ungaria și Bulgaria, pe baza principiului schimbului de populație, sperînd totodată, că România va beneficia de sprijinul moral al lui Hitler în bătaia diplomatică ce urma cu vecinii din vest și sud. Referindu-se la această soluție, avansată de rege, la sugestia lui M. Manoilescu, N. Iorga o considera drept utilă pentru a amîna sine die rezolvarea practică a litigiului invocat cu obstinație, de Ungaria și Bulgaria, afirmînd textual: „Dacă voîți să tratați o mie de ani, atunci porniți pe baza schimbului de populație”¹⁰¹.

Analizînd retrospectiv această declarație de intenții a regelui, implicit a guvernului format la 4 iulie 1940, privind rezolvarea de principiu a problemei „calde” a Transilvaniei (cu Ungaria) și Cadrilaterului (cu Bulgaria), ea apare ca justificată moral de împrejurările extrem de nefavorabile României. Practic, însă, soluția rezolvării relațiilor tensionate cu cei doi vecini revizionişti ai României din vest și sud nu mai era considerată de Germania și Italia ca aparținînd părților direct implicate. Soluția, cel puțin în ceea ce privește România și Ungaria, fusese prefigurată de Hitler încă din 8 martie 1939: „În ceea ce privește Ungaria și România, ele fac parte din spațiul vital indispensabil al Germaniei. Căderea Poloniei și o presiune corespunzătoare le vor face, fără îndoială, să se acomodeze”¹⁰². Evoluția evenimentelor pînă în momentul dat demonstrase că, din nenorocire, Hitler nu se înșela asupra capacității de analiză, decizie și responsabilitate a guvernanților români. Astfel, după cum s-a învederat în preliminarile acestui capitol, regele și guvernele României au făcut, progresiv, pași spre cedarea capitală: Acordul Wohlthat *Pactul „petrol—armament”*, cedarea fără luptă a Basarabiei și nordului Bucovinei — la sfatul „binevoitor” al Reich-ului — renunțarea la garanțiile anglo-franceze, formarea guvernului I. Gîgurtu, presupus ca agreat de Germania, cerșirea protecției Germaniei, fără însă a obține vreo garanție reală. La începutul lunii iulie 1940, Hitler, în culmea puterii, a considerat că sosise și timpul „reglementării” dirijate, de urgență, în beneficiul său, a raporturilor dintre România și vecinii săi revizionişti, loiali din interesele puterilor Axei. În timpul crizei basarabene, Bulgaria și Ungaria, grăbite să profite de ocazie, fuseseră temperate, pentru a nu crea o stare de război în Balcani, dificil de aplanat de către Germania și, probabil, avînd drept finalitate un ciștig disproporționat pentru Moscova neprevăzut în *Pactul Ribbentrop-Molotov* și, evident, inacceptabil pentru Hitler. Odată rezolvată criza basarabeană, se acționa intens pentru finalizarea globală a „problemei românești”. Avertismentele Germaniei pentru a obliga România să se „acomodeze” noilor realități din Europa, au debutat cu răspunsul descurajant al lui Hitler din 3 iulie la mesajul lui Carol al II-lea din 1 iulie (prezentat de noi anterior, vezi nota 91) și au continuat, gradat, cu primirea lui Teleky și Csáky la München¹⁰³, în 9 iulie 1940, de către Hitler, Ribbentrop și Ciano, coroborată cu refuzul de care s-a lovit Carol al II-lea în încercarea sa de a avea o întîlnire directă cu Führerul, precum și cu informațiile alarmante despre conținutul și rezultatul discuțiilor germano-italo-maghiare, culminînd cu scrisoarea de răspuns a lui Hitler din 15 iulie la mesajul din 6 iulie al regelui. Conținutul acestei scrisori era de natură să înlăture și ultimele iluzii ale regelui și guvernului său privitoare la posibilitățile de a trata diferendele cu Ungaria și Bulgaria într-o atmosferă relativ civilizată, conform uzanțelor internaționale, fără presiuni inadmisibile din partea Germaniei și Italiei. De fapt, informațiile, reale, primite pe diverse canale diplomatice din Berlin¹⁰⁴, Roma¹⁰⁵, Belgrad, Budapesta¹⁰⁶, Bratislava etc. ar fi trebuit să pună în gardă guvernanții români asupra deznodămîntului final al scenariului pe care Germania îl concepușe pentru România: noi și substanțiale sacrificii teritoriale, fără rezistență armată. S-ar fi economisit eforturile în van, ulterioare, seria de umilinte nemeritate și, mai ales, s-ar fi dat, poate, posibilitatea unei consultări a voinței națiunii în ceea ce privește calea de urmat în tratativele proiectate: schimb de populație, rețușări de frontieră, rezistență armată.

Schimbarea atitudinii puterilor Axei față de satisfacerea pretențiilor Ungariei și Bulgariei trebuia, în mod necesar, coroborată cu poziția U.R.S.S., după reglarea conturilor cu

¹⁰⁰ Ibidem, *op. cit.*, p. 304, nota 26.

¹⁰¹ Ibidem, p. 67.

¹⁰² Eug. Preda, *Miza petrolului*, București, 1983, p. 25.

¹⁰³ D.G.F.P., vol. X, doc. nr. 446; M. Mușat, *op. cit.*, p. 101—102.

¹⁰⁴ Valeriu Pop, *op. cit.*, p. 33.

¹⁰⁵ R. Bossy, *op. cit.*, p. 620; M. Manoilescu, *op. cit.*, p. 67—68.

¹⁰⁶ M. Manoilescu, *op. cit.*, p. 67—68.

România, față de cei doi sateliți revizionști. Astfel, la 5 iulie 1940, V. M. Molotov comunica reprezentantului diplomatic maghiar la Moscova că guvernul sovietic „consideră reverdițiile Ungariei la adresa României tot așa de juste ca revendicarea de către ruși a Basarabiei”¹⁰⁷.

Se intra, deci — după cum relevă, post-factum, M. Manoilescu —, în faza a II-a a procesului de reglementare dirijată, „pe linia unor tratative libere și fără termen fix”¹⁰⁸, a raporturilor dintre România și vecinii săi din sud și vest. În aceeași serie a presiunilor continue și amplificate se înscrie și demisia¹⁰⁹ spectaculoasă, demonstrativă, la 7 iulie, a lui H. Sima din guvernul I. Gîgurtu, sub pretextul că nu vrea să se facă părtaș la decizii grave care ar mutila iarăși trupul țării.

Informațiile furnizate de organele siguranței și jandarmeriei din teritoriu erau de natură să amplifice și mai mult teama guvernanților vizavi de cursul nefavorabil al evenimentelor. Astfel, Legiunea de jandarmi Bihor¹¹⁰ raporta că, în urma înființării „Partidului Națiunii” și cedarea Basarabiei, mișcarea comunistă și-a luat avînt, toți ovreii aderînd la ideea comunistă¹¹¹, din cauza extinderii generalizate a antisemitismului. Singura salvare este — opinia sursa primară, un evreu —, apropierea necondiționată de U.R.S.S., deoarece aceasta (Rusia Sovietică n.n.) „va ocupa toate țările, fie prin presiune directă, fie că se vor naște tulburări interne, ca, apoi, sub pretext de menținerea ordinii, să se intre cu armata ... și, astfel, Rusia va pune stăpînire pe diferite țări, fără pierderi, iar Germania, slăbindu-și forțele, acțiunea Rusiei, care nu a uitat purtarea Germaniei din trecut, se va îndrepta contra acesteia și atunci comunismul va domina lumea”. Populația maghiară din județ — arată, în continuare, nota — își manifestă deschis bucuria pentru victoria Germaniei în războiul cu Franța, considerînd că a sosit timpul ca și Ungaria să obțină un profit: revizuirea frontierelor cu România. În această eventualitate, o parte din locuitorii maghiari își vînd pămînturile și avutul și se mută în comunele din apropierea frontierei (încă un argument în favoarea ideii că schimbul de populație coroborat cu o eventuală minimă rețușare a frontierelor în compensație se profilează ca soluție de moment n.n.).

O altă notă¹¹², anonimă, reproduce opinia unor intelectuali clujeni față de tribulațiile puterii: „Schimbările dese de guvern sînt o nenorocire (...). În posturi de comandă e numit astăzi un om, mine e înlocuit, iar poimine e pus iarăși în posturi înalte. Toate acestea sînt fapte care scad și mai mult prestigiul autorității de stat. În posturi de comandă ar trebui să vină azi, cînd prestigiul autorității este așa de scăzut, oameni în care Țara să aibă deplină încredere (...). La posturile de comandă sunt numiți, mai ales azi, oameni pentru care cuvîntul jertfă ar fi o simplă pirghie care să-i ridice la picioarele Tronului”.

Scrisoarea lui Hitler către Carol al II-lea (15 iulie 1940)¹¹³ a constituit „un moment crucial din relațiile noastre cu Germania și (...) din evoluția întregii situații”¹¹⁴ din România spre catastrofa de la finele lunii august 1940. Chiar de la începutul scrisorii, Hitler afișează față de Carol al II-lea o superioritate disprețuitoare, ascunsă sub formula „franchețe”, în numele căreia se dau sfaturi — sentințe pe un ton amenințător, unui suveran al unei țări încă independente: „Orice încercare de a stăpîni primejdiile care vă amenință țara, printr-o manevră tactică, de orice natură ar fi ea, trebuie să dea și va da greș. Sfirșitul, mai devreme ori mai tîrziu — poate chiar în cel mai scurt timp — poate însemna nimicirea României”. După acest avertisment sever, Führerul indică și soluția de rezolvare: „Singura pe care o pot propune Majestății Voastre, este înțelegerea loială cu Ungaria și Bulgaria”, deoarece — se afirmă cu un total dispreț față de adevărul istoric — România ar fi datoare cu teritoriile pe care le-a „dobîndit după războiul mondial (...) favorizată fiind de un noroc special”. În continuare, Hitler afirmă că, Germania nu are interese teritoriale nici în Ungaria, nici în România sau Bulgaria. Are prietenii, din care prietenia cu Ungaria și cu Bulgaria dăinuiesc demult și au fost cultivate, în timp ce, „din păcate — cum reiese clar din documentele găsite (este vorba de documentele de stat major găsite în Franța, privitoare la intențiile guvernului român de a bloca puțurile din zona petrolieră cu ajutor franco-englez n.n.) atitudinea cel

¹⁰⁷ M. Mușat, *op. cit.*, p. 100.

¹⁰⁸ M. Manoilescu, *op. cit.*, p. 68—69.

¹⁰⁹ H. Sima, *op. cit.*, p. 229—300; Carol al II-lea, *Note zilnice...* f. 695; M. Manoilescu, *op. cit.*, p. 62.

¹¹⁰ C. Grad, *Starea de spirit...*, p. 345, doc. 3.

¹¹¹ Ibidem, p. 346, doc. 4.

¹¹² D.G.F.P. (1918—1945), Series D. vol. X, Londra, 1957, p. 217—220, doc. nr. 711; 23 August 1944. *Documente I...* p. 86—91, doc. 58; M. Manoilescu, *op. cit.*, p. 42—44.

¹¹³ M. Manoilescu, *op. cit.*, p. 70.

puțin a politicii oficiale românești, în trecut și pînă în ultimul timp, a fost puțin amicală față de Reich, ba, dimpotrivă, chiar ostilă". Cu alte cuvinte, România nu trebuia să spere, nici într-un fel, la o atitudine binevoitoare din partea Germaniei. Nici măcar argumentul petrolului românesc nu mai era de actualitate pentru Reich — declara fătarnic Hitler. După ce a supus conducerea României unui adevărat rechizitoriu, cu încriminări dure și injuste, înspre finalul scrisorii, Hitler răspunde, în același mod brutal, și la problema de fond invocată în scrisoarea lui Carol al II-lea (dacă Germania este dispusă sau nu să „sprijine moral” România în fața pretențiilor disproporționate ale vecinilor săi): „Numai atunci cînd va interveni o reglementare înțeleaptă a problemelor deschise între România, Ungaria și Bulgaria, va avea un sens pentru Germania a clarifica posibilitatea unei colaborări mai strînse (cu România n.n.) și pentru aceasta să preia în aceste condițiuni obligațiuni mai largi”. Soluția reglementării „înțelepte” trebuia — în viziunea lui Hitler — să se concretizeze într-o „revizuire” care, „nu poate fi evitată la infinit” și cu cît va fi făcută mai repede, cu atît va fi mai favorabilă României.

La citirea acestei scrisori, Carol al II-lea a fost cuprins de o „nestăpînită minie”¹¹⁴, gîndindu-se chiar să nu răspundă personal insolentului mesaj (ceea ce ar fi fost o gravă greșeală din punct de vedere politico-diplomatic), dar, în același timp, să-și respecte angajamentul de a iniția tratative directe cu Ungaria și Bulgaria. La sfatul lui M. Manoilescu, prin intermediul lui E. Urdăreanu, regele a acceptat să semneze scrisoarea concepută pe un ton ponderat (poate prea ponderat), dar demn, de ministrul său de externe. Scrisoarea¹¹⁵ a fost înmînată la 26 iulie în timpul întrevederii pe care Hitler a acordat-o la Berchtesgaden delegației române (primul ministru — I. Gîgurtu, ministrul de externe — M. Manoilescu și Romalo — ministrul României la Berlin). Chiar din introducere, regele ține să reitereze că, în „chestiuni atît de grave” cum sînt cele privitoare la reglementarea pe calea „revizuirii a raporturilor României cu vecinii” nimic nu poate fi clădit durabil pe acte care nu și-ar avea deplină adevărată populară, orice încercare incapabilă să reziste la critica istoriei fiind „o operă trecătoare și zadarnică”. În același context, regele afirmă că este „îndatorat și obligat” să protesteze în fața acuzației că România nu a reușit să-și apropie noile teritorii „politicește și etnicește”. Realitatea, îndeobște cunoscută, era că unirea provinciilor Basarabia, Transilvania și Bucovina a fost „liberă și spontană” și integrarea lor în cadrele statului național unitar român s-a făcut „pe cît de rapid pe atît de natural”. Abordîndu-se fondul problemei, în scrisoarea se arată că rana smulgerii Basarabiei, pe calea ultimatumului acceptat la sfatul Germaniei, este prea proaspătă și că statul și poporul român nu pot fi considerate, în continuare „ca singurele entități politice menite să aducă jertfe continue pe altarul păcii și pentru instaurarea ordinii politice superioare pe care o intenționează Germania”. Dacă s-ar merge în continuare pe aceeași linie, s-ar crea „la toți vecinii noștri ideea tristă că România este o țară gata să cedeze oricui”, iar poporul român s-ar dovedi „cel mai slab și cel mai demn de nesocotit din această parte a lumii”. Ideea unor noi cesiuni teritoriale fiind exclusă, atît în concepția guvernanților, cît și în cea a întregii țări, Carol al II-lea expune, în 8 puncte, opinia sa privind modalitatea de revizuire a diferendelor cu Ungaria și Bulgaria pe calea unor tratative directe, integrate într-un sistem regional de tratate, și avînd drept bază principiul etnic și, în subsidiar, schimburi de populație. Totodată se exprima speranța că discuțiile cu vecinii se vor desfășura în liniște și fără presiuni din exterior, iar odată diferențele rezolvate, România putea beneficia de „o colaborare politică sinceră cu Germania” și de garanțiile acesteia. „față de orice eventualitate” (se avea în vedere, în primul rînd, pericolul sovietic n.n.).

Înainte însă de a fi predat acest răspuns al regelui (26 iulie), primul ministru, I. Gîgurtu, a întreprins o încercare de netezire a raporturilor cu Germania, solicitînd — printr-o scrisoare (16 iulie) adresată, cu scop exploratoriu, mareșalului Göring — înțelegere și răbdare față de eforturile guvernului român de a liniști opinia publică internă copleșită de amărăciunea pierderii Basarabiei și totodată, neliniștită de perspectiva unor noi cesiuni teritoriale în vest. Primul ministru întreba, îngrijorat, de ce oare Germania nu răspunde la două întrebări oficiale ale României privitoare la proiectatele discuții cu vecinii ei și, la fel, de ce noul ministru la Berlin, Al. Romalo, nu-și putuse prezenta timp de două luni scrisorile de acreditare. „Această” atitudine a Germaniei ar putea avea și un alt înțeles pentru diferite alte cercuri¹¹⁶.

¹¹⁴ M. Manoilescu, *op. cit.*, p. 75.

¹¹⁵ Ibidem, p. 76–83; V. Pop, *op. cit.*, p. 54–51; M. Mușat, I. Ardeleanu, *op. cit.*, p. 1167–1171.

¹¹⁶ M. Mușat, I. Ardeleanu, *op. cit.*, p. 1171–1172.

Tot în zilele premergătoare vizitei lui I. Gigurtu și M. Manoilescu în Germania și Italia, s-au întreprins, pe plan intern, eforturi de captare a bunăvoinței ardelenilor și de atragere a lor în cercurile decizionale. Astfel, regele l-a primit în audiență pe Valeriu Pop (23 iulie)¹¹⁷ avînd cu acesta o lungă discuție privitoare la situația țării în perspectiva începerii negocierilor formale cu Ungaria și Bulgaria, iar primul ministru s-a întîlnit cu Iuliu Maniu. Concluzia acestor întîlniri era că trebuie luate de urgență măsuri de recîștigare a încrederii în autoritatea instituțiilor fundamentale ale statului (rege, guvern, armată), concomitent cu consultarea fruntașilor ardeleni consacrați în problema Transilvaniei. La fel, pentru a demonstra față de U.R.S.S. o atitudine de maximă bunăvoință și încredere, ca ministru plenipotențiar la Moscova a fost numit un personaj de prim rang, fostul ministru de externe Grigore Gafencu, gest primit cu deosebită satisfacție de guvernul sovietic care a dat agrementul în timp record de 24 ore¹¹⁸. În ceea ce privește, însă, stoparea diplomatică a Ungariei și Bulgariei de către U.R.S.S. nu s-a reușit aproape nimic¹¹⁹. Cu patru zile înainte de vizita lui I. Gigurtu și M. Manoilescu la Hitler, Ribbentrop a ținut să reamintească brutal trimisului român la Berlin, Al. Romalo, că, dacă nu se realizează urgent înțelegerile cu Ungaria și Bulgaria, Hitler se va dezinteresa complet de soarta României, „ceea ce va avea urmări *catastrofale* (cuvîntul este al lui Ribbentrop)”¹²⁰.

Vizitele lui I. Gigurtu și M. Manoilescu în Germania (26 iulie) și Italia (27 iulie) au constituit pentru guvernul român ultima etapă de sondare și clarificare, la fața locului, a intențiilor celor două puteri ale Axei în ceea ce privește poziția lor față de apropiatele convorbiri ale României cu Ungaria și Bulgaria.

Din punct de vedere protocolar și politico-diplomatic cele două vizite s-au desfășurat aproape identic: primirea delegației române la gară de către ministrul de externe, dejun protocolar cu acesta și, în final, întrevvedereea cu șeful statului, astfel încît, la sfîrșitul vizitelor, ministrul afacerilor străine, M. Manoilescu, avea să afirme că a fost nevoit să asculte patru rechizitorii, în două zile, la adresa României și a politicii ei din ultimii ani.¹²¹

Începutul acestor rechizitorii l-a făcut Ribbentrop, imediat după sosirea delegației române a Salzburg, în termeni de o „răceală înfiorătoare”¹²², insistînd obsesiv asupra necesității de a se repara, prin revizuire, „nedreptățile” Trianonului și Saint-Germain-ului și accentuînd că România nu se bucură de nici o simpatie din partea Reich-ului. Mai mult, Ribbentrop a afirmat cu cinism că, dacă România s-ar fi bucurat de prietenia Reich-ului, s-ar fi găsit cu ușurință mijloace pentru a evita ultimatumul sovietic din iulie. Cu mici diferențe de stil, Hitler, euforizat de victoriile fulger obținute în primăvara anului 1940, a a desfășurat în timpul întrevederii de la Berchtesgaden¹²³, un adevărat spectacol de grandioasă manie, cu durată de aproape o oră, în care a trecut în revistă toate realizările regimului nazist, îndeosebi ultimele victorii, și în același timp, „erorile” democrațiilor occidentale, în cluzind în această arie și România, învinuindu-o de o serie de păcate grave în politica externă (mai ales perioadele Titulescu și, apoi, Gafencu). În final, Hitler, într-o manieră îndulcită, față de brutalitatea ministrului său de externe, a declarat că este pentru revizuirea frontierelor, cu o retrocedare parțială de teritoriu către Ungaria și schimb de populație în compensație. A mai adăugat, cu înțelegere fariseică pentru România, că nu este de acord cu cererile Ungariei de retrocedare totală a Transilvaniei, considerîndu-le drept „fantezii politice”. În termenii teatrului absurd jucat de führer, se poate spune că victima este compătimită și încurajată de călău, indicîndu-i-se cum să se așeze pentru a termina execuția mai repede. Această secvență de farsă tragică se pare că a influențat decisiv comportamentul ulterior al celor două oficialități române, care revenite la București timorate, nu și-au mai revenit din starea de panică. Pentru a spori grotescul situației, în a doua parte a întrevederii, Hitler s-a prefăcut foarte interesat de hărțile etnice prezentate de partea română (redactate de institute cunoscute de geografie și statistică din Austria, Germania, Italia, Ungaria și România între anii 1829–1930), arătîndu-se impresionat de mărimea și întinderea elementului etnic românesc. La despărțirea de führer, M. Manoilescu a rămas cu impresia, dovedită ulterior greșită, că Germania este partizana unor înțelegeri pe baza schimbului de populație, cu minime

¹¹⁷ V. Pop, *op. cit.*, p. 52–53.

¹¹⁸ M. Manoilescu, *op. cit.*, p. 95–96.

¹¹⁹ Ibidem, p. 102–103.

¹²⁰ Ibidem, p. 87.

¹²¹ Ibidem, p. 123.

¹²² Ibidem, p. 105–106.

¹²³ Ibidem, p. 108–120, p. 316–318 (nota 72); V. Pop, *op. cit.*, p. 265–271 — anexa 16.

rectificări teritoriale, ba chiar a organizării unui plebiscit în Transilvania privitor la opțiunile locuitorilor ei pentru Ungaria sau România, eventual sub supravegherea unei armate neutre (Spania). Această impresie falsă a fost reconfirmată și amplificată la Roma în timpul întrevederilor cu Mussolini și Ciano (27 iulie)¹²⁴. Aceștia, fiind informați de conținutul discuțiilor din ziua precedentă — de la Berchtesgaden, cu Hitler și Ribbentrop, nu și-au permis să aibă nici un fel de inițiativă în afara cadrului fixat de fiihrer, mărginindu-se numai să puncteze poziția Italiei, în strinsă legătură cu cea a Germaniei, accentuând că nu agreează deloc ideea unui arbitraj al Axei, care ar duce numai la resentimente ale ambelor părți față de arbitri. Evident, vizita în Italia, după cum mărturisește și Manoilescu, a fost mai redusă ca importanță decît cea efectuată în Germania, dar a permis, totuși, să se tragă concluzia că nu existau fisuri exploatabile în politica Berlinului și Romei față de România. Considerind problema Cadrilaterului secundară în raport cu cea a Transilvaniei (cum și era, de fapt), delegația română a abordat această chestiune cu „oarecare „surdină”¹²⁵, bazindu-se și pe impresia de moment că Hitler și Mussolini nu se arătau prea interesați de acest capitol. A fost o nouă eroare de apreciere. Peste nici trei zile (31 iulie), după ce ziarele românești tipăriseră — pentru ediția din 1 august — un interviu oficial cu M. Manoilescu, menit să liniștească opinia publică, asupra rezultatelor întrevederilor de la Salzburg și Roma, ascunzindu-se deliberat gravitatea situației, la București a sosit comunicarea-decizie a lui Hitler privind „soluționarea” problemei Cadrilaterului (cedarea fără „tirguiele” a Cadrilaterului către Bulgaria). Soluția fusese adoptată imediat după ce Hitler primise și vizita oficialităților bulgare (primul ministru, B. Filov și ministrul de externe, I. Popov) și nu admtea, în viziunea comunicării, nici un fel de comentariu, eafiind, „extraordinar de loială și echitabilă”¹²⁶. În pofida protestului verbal al ministrului de externe român, față de acest amestec direct al Germaniei în reglementarea raporturilor cu vecinii — procedeu contrar celor discutate la Salzburg și Roma, și periculos în perspectiva discuțiilor cu Ungaria —, nu s-a modificat nimic în decizia lui Hitler, astfel încît a doua zi, o delegație română, condusă de V. Cădere, a plecat la Sofia pentru problemele legate de începerea oficială a tratatelor cu Bulgaria. Cum sentința fusese dată, nu este de mirare că tratativele purtate cu Bulgaria la Craiova între 19 august—7 septembrie, s-au finalizat printr-o înțelegere ce nu ieșea din cadrele fixate anterior. Chiar dacă, oficial, semnarea ei este posteroară actului de la 30 august, noi o considerăm ca o anticipație a Dictatului de la Viena (atît soluția dictată de Hitler, cît și acceptarea ei de către guvernul român s-au produs *înaintea* „arbitrajului” vienez). De altfel, la 24 august, în timpul Conferinței de la Craiova s-a ajuns la o înțelegere de principiu asupra cedării Cadrilaterului. Cu o zi înainte (23 august), participanții la Consiliul de Coroană fuseseră de acord cu această soluție pentru a nu irita Germania și a nu periclitiza soarta Transilvaniei. Al. Vaida Voievod a sintetizat plastic problema acestei noi cedări: „Cadrilaterul e degetul mic. Dincolo (Transilvania n.n.) e brațul”¹²⁷, iar N. Iorga, cu un excepțional simț al realității și al perspectivei istorice, a afirmat tranșant: „Eu sînt naționalist, nu expansionist, eu am fost contra anexării (...). Cadrilaterul nu trebuia anexat. Românesc nu era, prin luptă nu l-am luat; strategie n-a fost. Dacă cîștigăm o prietenie cu prețul lui, nu am plătit-o prea scump.”¹²⁸

Cu totul alta era, însă, miza Transilvaniei și guvernul român, perfect conștient de aceasta, a încercat, în pofida presiunilor concertate ale Germaniei și Ungariei — a se vedea, în acest sens, articolul amenințător la adresa României, acuzată de tergiversare și violențe în demararea înțelegerii cu Ungaria, apărut în „Berliner Boersenzeitung” din 2 august și intitulat „Fals eroism”, precum și nota legației maghiare din București (1 august) prin care se comunica guvernului român că diferendul dintre Ungaria și România „nu este de natură minoritară, ci teritorială”¹²⁹ — să tempereze graba Berlinului și a Budapestei în rezolvarea imediată a pretențiilor horthyste și, concomitent, să obțină o atenuare a acestora. Totodată, primul ministru și ministrul de externe au intensificat acțiunea de convingere a cercurilor guvernante și a fruntașilor politici ardeleni în vederea obținerii acordului pentru începerea tratatelor cu Ungaria și Bulgaria, conform celor convenite la Salzburg și Roma. După afirmațiile lui M. Manoilescu, Consiliul de Miniștri, convocat în ziua de 31 iulie, a fost în unanimitate de acord cu intenția guvernului de a începe aceste tratative. La fel și consilierii regali Gh. Tătă-

¹²⁴ Ibidem, p. 121—126; Ibidem, p. 272—278, anexele 17—18.

¹²⁵ Ibidem, *loc. cit.*

¹²⁶ M. Manoilescu, *op. cit.*, p. 136—137.

¹²⁷ Ibidem, *op. cit.*, p. 167.

¹²⁸ Ibidem, p. 168.

¹²⁹ G. Sofronie, *Les antécédents de l'act de Vienne*, Sibiu, 1945 p. 21.

răscu, A. C. Cuza, V. Iamandi, C-tin Argetoianu și V. Antonescu, convocați în aceeași zi la Președinția Consiliului de Miniștri¹³⁰. În acest scop, în ziua de 2 august, la locuința lui I. Gigurtu și în prezența lui M. Manoilescu, a avut loc o consfătuire intimă cu fruntașii ardeleni, minus Iuliu Maniu, care a declinat ferm invitația primului ministru, în problema acceptării sau neacceptării începerii tratativelor cu Ungaria și a căilor de urmat în această perspectivă¹³¹. În urma unor discuții aprinse s-au conturat patru poziții distincte: 1) *refuzul tratativelor și rezistență* (mitropolitul unit I. Niculescu, Aurel Vlad, Aug. Pop și Vidican, prieten politic al lui O. Goga); 2) *aminarea deciziei*, deși aceasta, practic, nu mai putea fi aminată (N. Bălan — mitropolitul ortodox al Ardealului, I. Lugoșianu, Aurel Baciu); 3) *acceptarea principiului tratativelor directe*, pe baza schimbului de populație, cu minime rectificări de frontieră (Al. Vaida-Voevod, S. Pușcariu, V. Pop, I. Lupaș, I. Hațieganu, Seb. Bornemisa, Eug. Savu); 4) *neprecizarea opiniei* față de obiectul discuției (Horia Sima, Silviu Dragomir).

Pe aceeași linie se înscria și pregătirea unor misiuni de propagandă în capitalele Axei, formate din fruntași politici naționaliști cu oarecare credit la Berlin și Roma, concomitent cu editarea de urgență, de către Ministrul Afacerilor Străine, a unor lucrări de propagandă științifică în sprijinul Transilvaniei, apărute în a doua parte a anului 1940 și în 1941.

Conform hotărârii lui Carol al II-lea din 3 august, Racul Bossy, chemat telefonic de la Roma, a primit misiunea din partea lui M. Manoilescu (6 august) de a pleca imediat la Budapesta și de a comunica dorința guvernului român de a începe tratative directe cu Ungaria într-o localitate din Vechiul Regat. Totodată, ambasadorul român avea misiunea să soneze, fără a se angaja cu nimic, intențiile guvernului maghiar în ceea ce privește fondul tratativelor (mărimea pretențiilor și modalitatea de negociere)¹³². În timpul întrevederii (7 august) cu Teleky și Csáky, partea maghiară a intenționat să-i înmîneze lui Bossy un aide-memoire conținând contrapropunerile ei privind baza discuțiilor. Întrucât Bossy a refuzat categoric să primească acest memoriu și să-l ducă la București ministrului român de externe — acceptînd numai să-l citească cu titlu „pur personal și informativ”¹³³ — s-a recurs la calea diplomatică obișnuită, astfel încît M. Manoilescu l-a primit, prin intermediul lui Bărdossy, răspunzînd la 10 august printr-un contramemoriu. Din analiza celor două memoii (maghiar — 7 august¹³⁴ și român — 10 august¹³⁵) rezultă clar că există o diferență esențială de opinii în ceea ce privește modalitatea procedurală: partea maghiară dorea întii *compromis asupra noii frontiere*, urmat de schimbul de populație, în timp ce partea română pornea de la principiul efectuării întii a *schimbului de populație*, urmat de rectificarea teritorială compensatorie. În al doilea memoriu (11 august), partea maghiară a adoptat o poziție mai flexibilă — dînd impresia că a acceptat principiul schimbului de populație — și a acceptat începerea tratativelor într-o localitate din Vechiul Regat (eventual la Sinaia), la data fixată de guvernul român, indicînd și conducătorul delegației: A. Hory¹³⁶.

Sub presiunea evenimentelor în curs, primul ministru, I. Gigurtu, a rostit în ziua de 9 august un discurs radiodifuzat în care a expus situația de izolare a României și a prevenit opinia publică din țară că „vom fi nevoiți să facem sacrificii”, cerînd, în același timp, ca națiunea să-și păstreze calmul¹³⁷. De altfel, starea de spirit a populației, mai ales în zonele de frontieră cu Ungaria nu era deloc favorabilă guvernului. Astfel, nota informativă din 1 august a comandantului plutonului 11 de poliție arată că în rîndurile românilor ardeleni „se răspîndește crezul că conducerea română intenționează să cedeze Ungariei Ardealul sau parte din el, și aceasta se consideră ca o trădare”¹³⁸. Într-o altă notă informativă din 2 august, Inspectoratul de poliție și siguranță Someș arată că acțiunile guvernului român, îndreptate spre acceptarea tratativelor cu Ungaria, „au oferit un teren susceptibil pentru propaganda prietenilor d-lui Maniu”, care *preconizează rezistență pasivă* față de linia oficială. În cazul acceptării de către guvern a unei cedări de teritoriu din trupul Ardealului, I. Maniu — relevă

¹³⁰ M. Manoilescu, *op. cit.*, p. 140.

¹³¹ Ibidem, *op. cit.*, p. 141—148; V. Pop, *op. cit.*, p. 55—61.

¹³² R. Bossy, *op. cit.*, p. 652.

¹³³ V. Pop, *op. cit.*, p. 64—69; A. Simion, *Dictatul de la Viena*, Cluj, 1972, p. 159—160.

¹³⁴ Ibidem, *loc. cit.*; Arh. M.A.E., fond 71. Transilvania, vol. 40, f. 227—237.

¹³⁵ V. Pop, *op. cit.*, p. 69—71; A.I.C., fond Ministerul de Interne, dos. nr. 5/1940, f. 379—

¹³⁶ Ibidem, f. 72—73; Ibidem, f. 394—395.

¹³⁷ M. Mușat, I. Ardeleanu, *op. cit.*, p. 1199.

¹³⁸ C. Grad, *Starea de spirit...*, p. 350—351, dec. 10.

zota — era pregătit pentru o acțiune *autonomistă*¹³⁹. La fel, în 5 august, o notă contrainformativă, relevă că, din cauza zvonurilor insistente despre o posibilă cedare a Ardealului, a luat amploare curentul *regionalist*. Ardenii par hotărâți să lupte singuri. În plus, se semnalează că în localități săsești continuă acțiunea de organizare a gărzilor naționale proprii¹⁴⁰. În ziua de 8 august, între orele 12—14³⁰, la Cluj, în locuința lui V. Poruțiu (str. Vulcan nr. 7), a avut loc o ședință intimă a partizanilor politici ai lui I. Maniu (C. Maniu, V. Moldovan, E. Hațieganu, R. Boilă, Z. Boilă, C. Bănu, I. Pop, L. Pop, dr. Leucuția) la care s-a discutat situația Ardealului în fața pretențiilor horthyste și atitudinea pe care oamenii politici români trebuie s-o adopte în asemenea împrejurări. După discuții controversate pe tema formulei de „scăpare” s-a ajuns la ideea constituirii unui guvern de concentrare națională care să cuprindă oameni politici de suprafață din toate partidele, prezidat de V. Pop. În timpul ședinței s-a consemnat opinia unanimă că nu trebuie să se cedeze nici o brazdă din pământul țării, cu prețul oricăror sacrificii¹⁴¹.

Ca urmare a ordinului comun nr. 2286 din 5 august la Ministerului Propagandei Naționale și al Ministerului de Interne, la Prefectura județului Sălaj, în 10 august, s-a constituit Comitetul Județean de Propagandă care avea menirea de a difuza știrile oficiale la sate, „de a preveni și combate prin o acțiune energică și de mari proporții zvonurile și propaganda tendențioasă și de a îndrepta starea de spirit a maselor populare și a o face cunoscută organelor superioare responsabile”¹⁴². La 12 august, în urma telegramei confidențiale nr. 834/11 august 1940 a Ministerului de Interne, la Prefectura județului Sălaj, se convoacă o nouă ședință de organizare a Comitetului de Propagandă Națională. Rezultatul acestei ședințe a fost consemnat într-o notă informativă înaintată rezidentului regal al Ținutului Someș: „Din cauza nesiguranței privitoare la integritatea frontierelor, populația românească este extrem de îngrijorată. Expozeul d-lui prim-ministru în acest județ de graniță și procesul pus în discuție n-au fost primite cu prea multă simpatie. Principiul enunțat, privitor la sacrificiile ce trebuie făcute, a produs foarte multă amărăciune și îndrăjire (...). Situația se compară cu cea din Basarabia: ca foarte critică (...). În general, cuvântul „război” a devenit simpatic, pe cînd ideea de a se „ceda” este respinsă cu toată indignarea”¹⁴³.

Intellectualii prezenți la cele două ședințe de la Prefectura județului Sălaj, ca reprezentanți autorizați ai opiniei publice din județ, au considerat de datoria lor să avertizeze cercurile guvernante că acțiunile de răspuns ale acestora vizavi de pretențiile sfruntate ale Ungariei horthyste sînt apreciate în aceste părți de țară ca extrem de nehotărîte și în contradicție cu interesele perene ale neamului, ceea ce alimentează, progresiv, o stare de confuzie, teamă, neîncredere și ură. În această situație, cei prezenți la ședință au afirmat că nici un intelectual nu poate să accepte misiunea de a face propagandă pentru „obișnuirea opiniei publice locale cu ideea sacrificii teritoriale — chiar minime — în vest, după cum s-a întîmplat cu Basarabia și Bucovina de Nord, deoarece aceasta ar fi privită ca o trădare de țară și n-ar fi exclusă judecarea sumară a „trădătorilor” (intellectualilor n.n.) și, concomitent, prăbușirea ordinii publice”¹⁴⁴.

În a doua parte a lunii august 1940, s-a observat, totuși o relativă reducere — liniștea dinaintea furtunii — a tensiunii politico-diplomatice ajunse într-un punct critic. Astfel, Legiunea de jandarmi Sălaj într-un raport către prefectul județului, col. Oprîță, semnala: „Locuitorii, și în special intelectualii români din plasa Jibou, sînt foarte mulțumiți că a fost delegat V. Pop pentru susținerea drepturilor Ardealului în Comisiunea ce s-a format în acest scop; Românii afirmă că în cazul în care se va face cedarea ei (a Transilvaniei n.n.), pe cale politică, ei vor face revoluție și nu se vor preda, întrucît știu ei ce-i așteaptă (moarte sigură și pierderea averilor)”¹⁴⁵.

La fel, participanții la adunarea de la Oradea (22 august), organizată de fruntașii populației românești din oraș și județul Bihor au protestat împotriva pretențiilor revizioniste

¹³⁹ Ibidem, p. 351—352, doc. 11.

¹⁴⁰ Ibidem, p. 352—353, doc. 13.

¹⁴¹ Ibidem, p. 353—354, doc. 14; A se vedea și declarațiile de la Bădăcin ale lui I. Maniu (8 august 1940) — Anexa nr. 1.

¹⁴² Arh. Stat. Sălaj, Cabinetul prefectului, dos. 222/40, f. 2—5, vezi C. Grad, D.E. Goron, *Starea de spirit a populației și a autorităților din Sălaj în august 1940 (I)*, în „Graiul Sălajului”, an II, nr. 144/29 august 1990.

¹⁴³ Idem, fond Danciu, dos. 33, f. 4—5.

¹⁴⁴ Ibidem, f. 6—10.

¹⁴⁵ Idem, fond Prefect, dos. 263/1940

ale Ungariei din județele de graniță vecine: Sălaj, Satu Mare, Maramureș. O zi mai târziu (23 august), locuitorii români din Valea lui Mihai, județul Sălaj, au trimis șefului P.N.Ț., sălăjeanul I. Maniu, o telegramă în care se cere să se țină seama „de testamentul lăsat cu limba de moarte de părinții noștri luptători și făuritori ai Unirii: să nu cedăm nici o palmă din pământul nostru cîștigat prin jertfă și singe”¹⁴⁶.

În această atmosferă s-au deschis și s-au desfășurat lucrările Conferinței de la Turnu Severin (16–24 august 1940)¹⁴⁷. Cele două guverne au desemnat câte un singur delegat cu depline puteri (România — V. Pop, Ungaria — A. Hory). În delegația română mai figurau generalul C. Dragalina, ministrul plenipotențiar D. Hiott, S. Mănuilă, directorul general al statisticii — cu titlu de experți, iar Gh. Crătescu, ministrul român la Budapesta, ca observator. Din delegația maghiară mai făceau parte ca experți: generalul Náday, sub-șef al M.St.Mj. colonelul Ujzászi și S. Zilahi, iar ministrul Ungariei la București, L. Bárdossy, cu statut de observator.

Încă de la debutul Conferinței, era previzibil eșecul ei. Acest eșec era, de fapt, obiectivul intermediar al Budapestei în rezolvarea în favoarea sa a diferendului româno-maghiar provocat artificial de ea. Trebuia să se demonstreze formal că românii sînt inflexibili, nedepuși la negocieri „serioase”, duplicitari față de angajamentele asumate la Salzburg și Roma, tulburători ai păcii în regiune etc., și, prin urmare, mijloacele negocierii directe fiind epuizate din vina lor, se impunea intervenția Axei ca mediator. Această stratagemă politico-diplomatică inițiată de Budapesta a reușit pe deplin. Astfel, în cele trei zile de discuții directe (16, 19, 24), delegația maghiară a provocat artificial incidente procedurale de ședință (în prima și a doua zi — nerespectarea regulii egalei plenipotențe cu partea română, așa cum cereau uzanțele diplomatice, întârzieri repetate pe motive tehnice) și, mai ales, a avut în problemele de fond o poziție absolut inacceptabilă pentru negocieri. De remarcat că, în prima zi, partea maghiară a remis părții române un aide-mémoire, însoțit de o hartă, în care se reitiera poziția dură din memoriul redactat în 7 august, pretinzând egalitate de tratament cu U.R.S.S. și Bulgaria în baza principiului *statu quo ante*, și în același timp afirmînd cu tupeu că Ungaria face un sacrificiu imens renunțînd la o parte din drepturile sale milenare asupra întregii Transilvanii. În esență, poziția Ungariei era ireconciliabilă cu cea a României, pornind de la principiul enunțat în 7 iulie: întîietatea rectificării frontierei, urmată de schimbul de populație.

În viziunea guvernărilor de la Budapesta transpunerea în practică a acestui principiu presupunea ca România să cedeze, benevol, nu mai puțin de 2/3 din teritoriile unite cu ea la 1 Decembrie 1918 (cca 68.000 Km²), cu 3.900.000 de locuitori (2.200.000 români și 1.200.000 maghiari). „Generoasă”, Ungaria consimțea să lase României Banatul și sudul Transilvaniei: județele Făgăraș, Sibiu, Hunedoara, o parte din Alba (fără Alba Iulia) și o parte din Tirnave (cu orașul Blaj). Luînd cunoștință de enormitatea acestei propuneri, V. Pop a replicat că propunerile maghiare, cu deosebire ultima, nu pot constitui o bază acceptabilă de discuție¹⁴⁸ și că guvernul român rămîne la punctul de vedere enunțat prin nota din 10 august. Contrapropunerile guvernului român au fost expuse în a doua ședință (din 19 august). Între primele două ședințe (în zilele de 17 și 18) cele două părți au desfășurat acțiuni febrile pentru a obține acceptarea punctelor lor de vedere de către Germania și Italia și, concomitent, pentru a dirija forța de „influențare” a acestora asupra celeilalte părți. Astfel, după ce V. Pop a insistat în audiența comună la rege pentru adoptarea unei propuneri coerente, precise, decurgînd din principiul priorității schimbului de populație, a solicitat intensificarea — „a se lucra stăruitor” — contactelor cu Berlin și Roma. Personal, V. Pop s-a întîlnit cu W. Fabricius, ministrul Germaniei la București și cu Ghigi — ministrul Italiei, pentru a-i pune la curent cu atitudinea intransigentă a Ungariei, expusă la Turnu Severin, în vădită contradicție cu cea afișată în memoriul din 9 august. La întîlnirea cu cei doi diplomați, V. Pop a fost informat că intenția Ungariei de a părăsi conferința n-a fost privită cu ochi buni și că, în consecință, se așteaptă continuarea și finalizarea conferinței. Bazat pe aceste asigurări vagi, guvernul român a prezentat contrapropunerile sale în 19 august, respingînd punct cu punct aserțiunile maghiare și relevînd enormitatea propunerii Budapestei de a face un schimb de populație între cei 2.200.000 de români aflați pe teritoriul revendicat de Ungaria și ce

¹⁴⁶ Idem, fond

¹⁴⁸ C. Grad, D.E. Goron, *Starea de spirit... (III)*, în „Grainul Sălajului”, an II, nr. 146/31 august 190.

¹⁴⁷ V. Pop, *op. cit.*, p. 85–133.

¹⁴⁸ Ibidem, *loc. cit.*, p. 88.

162.000 de unguri rămași în sudul Transilvaniei. În consecință, „propunerea guvernului ungar apare guvernului român atât de extraordinară că ar fi justificat să piardă orice speranță în rezultatul final al conferinței și în utilitatea continuării ei”. Partea română — afirma memorandumul — pentru a da, „încă o dată, dovada sincerității sale neclintite în ceea ce privește dorința sa de pace și de conciliere cu Ungaria” este dispusă să continue negocierile, dacă guvernul ungar declară că acceptă, „ca bază de discuție, principiul schimbului de populație”. Pentru a nu lăsa locul unor alte posibile interpretări a poziției României, V. Pop a arătat energie și explicit, într-o discuție în trei, lui Hory și Bárdossy, următoarele: „Dacă ni se cere teritoriu pur și simplu, nu avem nimic de dat, deoarece nu există și nu poate exista un litigiu teritorial între România și Ungaria; ... cită vreme există o Românie și o armată română, teze teritoriale nu se discută și nici pământ românesc nu se cedează”¹⁴⁹. După aceasta se părea că delegația română a cistigat un punct prețios, delegația maghiară solicitând timp până la 24 august pentru a se consulta cu guvernul asupra contrapropunerilor românești. În realitate, plecarea la Budapesta a lui A. Hory a avut drept obiectiv cistigarea timpului necesar pentru a obține garanții în ceea ce privește susținerea pretențiilor maghiare de către Axă în perspectiva întreruperii lucrărilor Conferinței de la Turnu Severin. Intențiile guvernanților horthyști și atitudinea Axei față de acestea n-au scăpat presei elvețiene. Astfel, în 22 august, „Basler Nachrichten” scrie din Roma, Berlin și Budapesta următoarele: „Italia oficială și presa italiană nu s-au declarat încă în ce privește marile deosebiri dintre cererile Ungariei și oferta României. În conversațiuni particulare și neoficiale este susținută (subl. ns.) teza maghiară.”¹⁵⁰ (Roma). „Germania observă o atitudine de expectativă. Presa nu face comentarii. Numai „National Zeitung” spune că Ungaria pornește de la considerațiuni istorice, ceea ce este în contradicție cu propunerile românești, care caută să creeze o frontieră pur etnică, pentru un schimb de populație” (Berlin)¹⁵¹. „Șeful delegației ungare a sosit la Budapesta și a raportat numaimedec guvernului. Observatori neutri cred că șansele unei înțelegeri continuă să fie minime” (Budapesta)¹⁵². Aceste informații s-au dovedit exacte. În ziua a treia și ultima (24 august) a Conferinței de la Turnu Severin, delegația maghiară a făcut pasul decisiv spre ruperea tratatelor, aruncind pe masă argumentul *seculor*: „Guvernul maghiar declară în mod solemn că nici nu vrea, nici nu poate să emigreze secuii dela vetrele lor, nicio dată și sub nici o condiție”. Aceasta însemna că Ungaria nu renunță la pretențiile sale teritoriale exorbitante și, implicit, nu era dispusă să continue negocierile pe bazele principale avansate de România și acceptate — cel puțin tacit — până atunci de Axă. Evident, partea română, avînd mandatul expres și unanim din partea Consiliului de Coroană (23 august) de a continua tratativele numai pe baza principiului schimbului de populație cu rectificări compensatorii de frontieră în subsidiar, nu putea accepta nici într-un chip teza maghiară, astfel că inevitabilul s-a produs: conferința s-a încheiat brusc, lăsînd diferendul în faza acută. De comun acord s-a redactat un comunicat în care se specifică faptul că lucrările conferinței s-au închis la cererea Ungariei. Pentru V. Pop, după consumarea celei de a treia ședințe, „era clar că situația României s-a înrăutățit”¹⁵³ și că rezolvarea diferendului va fi decisă la Berlin și Roma. La insistențele lui M. Manoilescu, care interpretase eronat motivele închiderii conferinței și se temea că răspunderea pentru aceasta va reveni României, V. Pop s-a reîntlnit, în noaptea de 24 spre 25 august, cu Ilóry, transmițînd noua inițiativă a Bucureștiului: „Guvernul român e dispus a face o propunere, însoțită de o hartă, cu indicarea frontierei rezultînd din aplicarea schimbului de populație pentru toți ungurii din Ardeal, în afară de secui”. Această contrapropunere urma să fie prezentată — dacă guvernul maghiar accepta reluarea conferinței — la 28 august. Această instrucțiune de ultimă oră era în vădită contradicție cu poziția de pînă atunci a guvernului român, și Valer Pop a considerat că, personal, nu mai poate rămîne în postura de șef al delegației. Cum și generalul C. Dragalina și-a manifestat aceeași dorință de a fi înlocuit, V. Pop a indicat ca posibil succesor pe ministrul D. Hiott. Cu titlu privat, V. Pop l-a mai informat pe A. Hory că, în problema secuiilor, guvernul român nu vede decît două posibilități: „o formulă de autonomie largă în cadrul suveranității românești, sau repatrierea tuturor secuiilor, cu convenite consecințe teritoriale”. La finalul întîlnirii între cei doi prim-delegați, fiind prezent și generalul Náday, s-a hotărît „îndulcirea” comuni-

¹⁴⁹ Ibidem, *loc. cit.*, p. 102–103.

¹⁵⁰ „România”, an III, nr. 804 din august 1940, p. 12.

¹⁵¹ Ibidem.

¹⁵² Ibidem.

¹⁵³ V. Pop, *op. cit.*, p. 124.

catului prin adăugarea unei fraze ce sugera posibilitatea reluării negocierilor: „Totuși, există perspectiva că negocierile vor fi reluate în cel mai scurt timp”¹⁵⁴.

În ziua de 5 august, V. Pop, întors la București, l-a informat pe M. Manoilescu (I. Gurgu fiind la Predeal) asupra rezultatelor celei de-a treia ședințe, menționind ferm că sînt numai două posibilități de a repara eroarea comisă în legătură cu promisiunea de a prezenta părții maghiare o hartă a noii frontiere: 1) „stoarcerea adevizului Ungariei la formula schimbului de populație” (pe cale directă sau prin intermediul Axei); 2) „asigurarea formală a Berlinului că România nu va fi nici sfătuită și nici constrinsă să treacă (...) peste limitele logice ale consecințelor teritoriale determinate de schimbul de populație.” Aceleași probleme au fost prezentate și în fața lui Carol al II-lea, care s-a declarat de acord cu opiniile lui V. Pop, urmînd să dispună măsuri urgente de asigurare politică, inclusiv remanierea guvernului Gurgu. În aceeași zi, la întîlnirea cu W. Fabricius, V. Pop a fost sfătuit să nu demisioneze, momentul fiind total neprielnic, deoarece demisia sa ar antrena căderea întregului guvern, iar România ar fi pusă într-o poziție dificilă față de Germania.

A doua zi (26 august), miniștrii Germaniei și Italiei la București și Budapesta au fost convocați fulger pentru 27 august la Salzburg, respectiv, Roma. Întrucît lipsea timpul necesar pentru a obține noi clarificări și asigurări din partea Germaniei și Italiei pe cale diplomatică normală, M. Manoilescu a înmînat lui W. Fabricius și P. Ghigi aide — mémoires¹⁵⁵ aproape identice pentru a fi transmise guvernelor lor. Totodată, prin miniștrii la Roma (R. Bossy) și Berlin (Al. Romalo), M. Manoilescu a încercat să obțină informații despre intențiile celor două guverne și, mai ales, garanții că nu se va ajunge la o hotărîre fără consultarea României, așa cum se procedase deja la 31 iulie în diferendul cu Bulgaria. La solicitarea Bucureștiului a răspuns numai R. Bossy (Al. Romalo — fără experiență — nu putuse stabili la Berlin nici un contact util), arătînd că F. Anfuso îl informase că cei doi miniștri ai Axei doresc numai o examinare a stadiului problemei româno-maghiare după Conferința de la Turnu Severin și că pentru o deplină clarificare vor invita, în zile diferite, pe M. Manoilescu și I. Csáky la Viena. Și nota prin care M. Manoilescu era invitat „imediat” la Viena părea să confirme informațiile liniștitoare de la Roma. Astfel, acesta era invitat la „o convorbire asupra afacerilor ungaro-române cu guvernul Reichului și guvernul italian” cu recomandarea de a primi depline puteri pentru tratative, fără a se specifica nimic despre o întîlnire și cu delegația maghiară¹⁵⁶.

În timp ce guvernului român i se adormeau bănuielele, prin informații false, asupra adevăratului scop al convocării la Viena, la Salzburg (Fuschl), von Ribbentrop începuse pregătirile în vederea „arbitrajului”. După ce a ascultat opiniile lui W. Fabricius și D. Ermannsdorff (ministru german la Budapesta), Ribbentrop a înclinat spre varianta propusă de primul, care cunoștea mai bine fondul problemei, adăugînd, însă, de la sine teritoriul lui propus a fi cedat de România (o fișie de 21.000 km² în vest) și Clujul¹⁵⁷. În timpul acestor discuții a sosit, pe neașteptate, la Viena și atașatul economic german la București, adversar înverșunat al României, dr. K. Clodius. Acesta, mai versat în dedesubturile intereselor politico-strategice și economice ale lui Hitler, a reușit să-l convingă pe Ribbentrop să accepte ca ipoteză de lucru și soluția alternativă a înglobării regiunii secuiești în teritoriul propus a fi cedat¹⁵⁸. După cum se temuse Fabricius — îl și avertizase despre această posibilitate pe Ribbentrop — Hitler, pus în fața a două variante, le-a combinat, alegînd-o ca soluție definitivă pe a treia: cea mai dezavantajoasă pentru România¹⁵⁹. De remarcă că aliatului italian i s-a rezervat, ca și în alte împrejurări, un rol pur decorativ. Cum soluția arbitrajului și noua frontieră româno-maghiară fuseseră deja hotărîte de Hitler, înainte de sosirea lui Ciano la Salzburg, aceasta din urmă s-a mulțumit să accepte, fără rezerve (cu excepția observației — admise — de a se lăsa Turda României)¹⁶⁰, scenariul conceput de von Ribbentrop pentru următoarele 48 de ore (29–30 august). Infatnat, Ciano își atribuie în jurnalul său, merite inexistente în pregătirea „Arbitrajului” de la Viena¹⁶¹: „28 august. Hitler vrea să-mi vorbească înainte de Viena (...). Vorbim puțin de chestiunea maghiaro-română. El lasă la latitudinea mea și a lui Ribbentrop găsirea unei soluții, singurul lucru

¹⁵⁴ Ibidem, *op. cit.*, p. 130–101.

¹⁵⁵ M. Manoilescu, *op. cit.*, p. 187–191.

¹⁵⁶ Ibidem, *doc. cit.*, p. 191–193.

¹⁵⁷ D.G.F.P., Series D, vol. X, doc. nr. 395.

¹⁵⁸ A. Hillgruber, *op. cit.*, p. 151.

¹⁵⁹ Ibidem, p. 162.

¹⁶⁰ Ibidem, p. 132.

¹⁶¹ A. Simion, *op. cit.*, p. 184.

care-l interesează este ca pacea să fie menținută acolo și ca petrolul românesc să continue a curge în rezervoarele sale. 29 august. Am hotărât cu Ribbentrop să rezolvăm problema printr-un arbi raj, căci dacă începem să discutăm nu ne mai descurcăm niciodată”¹⁶². La aceea convorbire cu Ciano și Ribbentrop la care au participat și alți înalți funcționari diplomați, Hitler a indicat și modalitatea de a rezolva rapid și eficient arbitrajul: „Trebuie să impresionăm atât România, cât și Ungaria cu urmările grave pe care le-ar avea pentru ele prezența într-o atitudine intransigentă. Trebuie să li se arate limpede că un conflict ar fi în dezavantajul ambelor și că Germania și Italia își vor apăra în orice caz interesele, dacă va fi cazul”¹⁶³. Pentru a fi și mai convingător în acțiunile de smulgere a acceptului României la actul criminal care-i masacra hotarul de nord-vest, Hitler a sugerat și posibilitatea de a oferi victimei „o asigurare în legătură cu existența statului român în continuare”¹⁶⁴. Ca măsuri suplimentare de siguranță și presiune asupra României, Hitler a dispus deplasări ale unor unități germane din Vest în Est (sudul Guvernământului General — noua denumire a Poloniei ocupate), capabile să execute o operațiune rapidă de ocupare a zonei petrolifere românești în zilele de 31 august—1 septembrie 1940, inclusiv prin desantare de parașutiști¹⁶⁵. În praieli, s-a încurajat tacit atitudinea belicoasă a Ungariei și s-a exacerbat, în scop diversionist, pericolul unei intervenții comune ungaro-sovietice, sprijinite și de Bulgaria. Pe canale diplomatice și mili a e „binevoitoare”, Germania a furnizat, în ultimele zile ale lunii august, informații alarmante României despre mișcările d trupe de la hotarele ei, sporind, astfel, panica guvernanților ei și anihilându-le discernământul și voința de a rezista șantajului hitlerist¹⁶⁶.

În cele două zile care mai rămăseseră pînă la sosirea la Viena, delegația română, condusă de M. Manoilescu și V. Pop (desemnat expres, la dorința regelui, ca al doilea reprezentant al României), a muncit fără întrerupere, inclusiv în timpul călătoriei, pentru a defini și argumenta documentat variantele de propuneri privind rectificările de frontieră care ar apărea ca urmare a aplicării principiului schimbului de populație. Într-o primă variantă, formula de negociere propusă de S. Mănuilă se mișca între 10.000 și 18.000 km², neafectînd prea mult Transilvania propriu-zisă. Propunerea era oarecum apropiată de proiectul Rothermere¹⁶⁷, excluzînd coridorul maghiar spre secume — preconizat în 1932 de Franco-Vellani Dionisi¹⁶⁸ și ținea seama în bună măsură de necesitățile militare și strategice fundamentate de M. St. M.. A doua variantă, avîndu-l ca autor pe M. Manoilescu, prevedea cedarea imediată a 3.000 km² în lungul frontierei (orașele Satu Mare, Carei, Oradea, Salonta) cu condiția amînării soluției definitive pînă la sfîrșitul războiului și, în același timp, a instalării unui cordon de trupe italiene și germane între România și Ungaria pe o fișie de 20 Km¹⁶⁹. Sosită la Viena în ziua de 29 august (ora 13), delegația română compusă din 22 de persoane (gen. C. Dragalina, D. Hiott, N.D. Cornățeanu, S. Mănuilă, R. Bossy, Gh. Cruțescu, Al. Roinalo, B. Lahovary, N. Polonny etc.) va afla foarte repede că toată munca de documentare a fost zadarnică, imensul material istorico-etnografic și economic rămîiind numai pentru arhivă. Aceeași soartă a împărțit-o și memoriul personal al lui I. Gîruntu către von Ribbentrop¹⁷⁰.

La o oră după primirea protocolară în gară, s-a desfășurat în salonul central al hotelului „Imperial” întîlnirea lui M. Manoilescu cu Ribbentrop și Ciano. După ce a fost supus unor reproșuri severe, cu scop de intimidare, în legătură cu atitudinea și acțiunile inamicale față de Axă manifestate de Gr. Gafencu la Moscova¹⁷¹, lui M. Manoilescu i s-a comunicat obiectul invitației la Viena, cerîndu-i-se să obțină, cel tîrziu pînă la ora 20, tele-

¹⁶² M. Manoilescu, op. cit., p. 333, nota 131, cf. *The Ciano Diaries 1939–1943 of count Galeazzo Ciano Minister for Foreign Affairs, 1936–1943*, Introduction by Sumner Wells, New York 1946 p. 287–289.

¹⁶³ D.G.F.P., Series, D. (1937–1945), vol. X, doc. 407.

¹⁶⁴ Ibidem, doc. 302.

¹⁶⁵ A. Simion, op. cit., p. 185.

¹⁶⁶ M. Manoilescu, op. cit., p. 202, 239; V. Pop, op. cit., p. 142–143, 146–147.

¹⁶⁷ A. Gociman, *România și revizionismul maghiar*, București, 1934, p. 236–237.

¹⁶⁸ Ibidem, p. 238–239.

¹⁶⁹ M. Manoilescu, op. cit., p. 204.

¹⁷⁰ V. Pop, op. cit., p. 290–294, anexa 29.

¹⁷¹ M. Manoilescu, op. cit., p. 195–197. Este vorba de indiscreția comisă în legătură cu discuțiile de la legația iugoslavă dintre Gr. Gafencu și ambasadorul englez, S. Cripps.

fonic, în clar, acordul Bucureștiului pentru arbitrajul de a doua zi. La replica de bun simț a ministrului român că România n-a cerut niciodată un arbitraj și nici nu poate accepta așa ceva, din moment ce până atunci i s-au dat asigurări că relațiile cu vecinii le va putea reglementa prin negocieri directe, cei doi arbitri au trecut, pe rând, la amenințări fățișe — conform planului de șantaj conceput anterior —, evocând posibilitatea unei intervenții militare multiple contra României în următoarele ore. Cerind lămuriri suplimentare asupra proiectatului arbitraj, M. Manoiilescu a aflat cu stupeoare că acesta se va desfășura pe baza unei *sinteze* între principiul etnic și cel teritorial (o absurditate juridico-politică absolută) și va avea drept obiect cedarea unui teritoriu cu o suprafață variind între 25.000 Km² — cit ar fi acceptat România! — și 68.000 Km² cit pretindea Ungaria!¹⁷².

„Am plecat de acolo consternat, zdrebit, cu sentimentul că cele două țări puternice, care dispuneau atunci de soarta Europei nu erau dispuse să-și schimbe cu nimic implacabila lor hotărâre”¹⁷³ — nota, după această întâlnire funestă, M. Manoiilescu. Această impresie a fost comunicată și în țară, Consiliului de Coroană, în telegrama nr. 3.¹⁷⁴, sporind sentimentul neputinței generale: „Totul apare ca o plesă scrisă dinainte în care nici o singură vorbă, nici un singur gest nu se poate schimba”.

Întrucât M. Manoiilescu, extrem de tulburat, nu reușise să obțină un termen rezonabil pentru primirea răspunsului din țară în problema acceptării sau respingerii arbitrajului, V. Pop a încercat — însă fără succes — să obțină lămuriri suplimentare de la Ribbentrop și Ciano și să le tempereze îndirjirea vizibilă contra României. S-au obținut doar promisiuni vagi, în sensul că România nu va fi nedreptățită și, în plus, asigurări că acordarea garanțiilor unilaterale *erga omnes* din partea Axei va compensa orice pierdere. Cît privește solicitarea unor repetate aminări pentru primirea răspunsului Consiliului de Coroană, chiar și W. Fabricius s-a dovedit extrem de nerăbdător, replicând cinic „că dacă Regele s-a făcut sef de stat totalitar, el singur să-și ia răspunderea hotărârii; Consiliul de Coroană este alcătuit din lumea perimată, ostilă Germaniei; Germania nu poate avea nici o înțelegere pentru forme constituționale inexistente sau cel puțin perimate”¹⁷⁵.

Între timp, delegația Ungariei, beneficiara principală a parodiei arbitrale din ziua următoare, dăduse — după unele rețineri ce țineau de teama că va obține mai puțin decît sperase — un *răspuns afirmativ* la întrebarea dacă acceptă sau nu arbitrajul, așa cum prevăzuseră, de altfel, cei doi „arbitri”. Doar cu o zi înainte Hitler spusese, cu disprețul stăpînului față de lacheul milog, următoarele: „Ungaria trebuie să accepte efectiv orice compromis, deoarece nu ar obține nimic prin propriile ei eforturi, ci datorează satisfacerea revendicărilor ei exclusiv fascismului și național-șovinismului”¹⁷⁶.

Sub presiunea permanentă a „arbitrilor”, delegația română încerca să transmită în țară Regelui și Guvernului, informații utile asupra situației de la Viena, pentru a permite Consiliului de Miniștri (care s-a întrunit abia la orele 23⁰⁰) și Consiliului de Coroană să ia hotărâri în cunoștință de cauză (a se vedea în acest sens cele șapte telegrame semnate de M. Manoiilescu și V. Pop). Înainte de a se întruni Consiliul de Coroană, V. Pop a cerut opiniile miniștrilor plenipotențieri și generalului C. Dragalina asupra acestui arbitraj impus prin șantaj. Rezultatul a fost următorul: Toți miniștrii (R. Bossy, Gh. Cruțescu, Al. Romalo) au fost pentru *acceptare necondiționată*, iar C. Dragalina pentru *acceptare condiționată*: dacă hotărîrea arbitrală va fi vădit defavorabilă, ea trebuie refuzată. V. Pop a răspuns că hotărîrea depinde de poziția și posibilitățile armatei române de a garanta menținerea statului și intențiilor sale în condițiile unui război pe mai multe fronturi¹⁷⁷.

Consiliul de Coroană (întrunit la orele 3 dimineața), informat despre ceea ce se petrecea la Viena și pus în situația de a decide sub presiune, într-un timp extrem de scurt, soarta țării, a hotărît cu o majoritate de 21 contra 10 și o abținere (Teofil Sidorovici, comandantul Străzii Tării), acceptarea arbitrajului — cf. stenogramei¹⁷⁸.

Iată, în rezumat, punctate, opiniile fiecărui participant la consiliu:

Pentru *arbitraj*: 1) I. Gigurtu („... Fără vorbe, fără nici un fel de fraze, îmi iau toată răspunderea...”). 2) C. Argetoianu („...Nu ne aflăm față de un act pe care îl putem

¹⁷² Ibidem, p. 196—203.

¹⁷³ Ibidem, loc. cit.

¹⁷⁴ Ibidem, p. 221.

¹⁷⁵ V. Pop, *op. cit.*, p. 159—160.

¹⁷⁶ D.G.F.P., Se ies D, vol. X, doc. nr. 308 — Stenograma Schmidt.

¹⁷⁷ V. Pop, *op. cit.*, p. 159—160.

¹⁷⁸ Arh. M.A.E., fond 71/1920—1944, Transilvania, vol. 42, f. 188—201.

discuta; ne aflăm față de un ultimatum care ne este adresat, nu de Ungaria, ci de Germania, învingătoarea Europei...; nu s-a isprăvit istoria lumii, vom reveni, vom câștiga ce pierdem azi"); 3) Al. Vaida-Voevod ("... Să nu ne facem iluzii: sintem la chermul lui Hitler și al lui Mussolini, ori și apoi al lui Stalin"); 4) G. Mironescu ("... din nenorocire nu putem face altceva"); 5) D. Cracostea ("... Între Stalin, de o parte, și între Hitler și Mussolini, de cealaltă parte, sint de părere, cu inima ruptă, să ne apropiem de cei doi..."); 6) N. Crainic ("... Dacă primim ultimatumul care ni se dă, adică arbitrajul, salvăm restul țării..."); 7) Contraamiralul adjutant N. Păiș ("... Prin acceptarea arbitrajului avem posibilitatea să menținem națiunea română mai departe..."); 8) Părintele I. Moța (fără comentariu); 9) H. Codreanu (fără comentariu); 10) A. Rădulescu, primul președintele Curții de Casație ("... constat și cred că nu se poate face altceva decât să ne supunem forței..."); 11) I.V. Gruia, ministrul Justiției ("... este o soluție pentru salvarea ființei statului..."); 12) I. Macovei, ministrul Lucrărilor Publice și Comunicațiilor ("... Astăzi ne găsim în situațiunea de a avea, nu doi dușmani, ci trei..."); 13) Patriarhul României, N. Munteanu ("... Vor veni timpuri mai bune pentru noi și cu ajutorul lui Dumnezeu vom relua ținuturile pe care socotim că le pierdem"); 14) Gen. D. Popescu, ministrul de Interne (fără comentariu); 15) S. Ghițescu, ministrul Muncii ("... pentru a păstra ființa noastră de stat"); 16) V. Gomoiu, ministrul Sănătății (fără comentariu); 17) Gh. Tătăărăscu ("... Am credința că tot ce se face astăzi este un provizorat... Trebuie să ne păstrăm țara, statul, coroana..."); 18) Gen. adj. Gh. Mihail, șeful M.St.M. ("... Sint pentru a primi acest arbitraj și a se stăpîni spiritul așa de agresiv al oștirilor noastre, în interesul păstrării ființei statului român"); 19) V. Noveanu, ministrul Inventarului Avuției Naționale ("... dacă va fi un arbitraj corect, va fi respectat de generația de mine; dacă nu va fi corect, avem datoria sfântă ca să luptăm și să-l dărimăm..."); 20) M. Priboianu, ministrul Înzestrării Armatei ("... Ne găsim în fața unei situații care ne este impusă și a unei probleme care pare hotărîtă. N-avem încotro..."); 21) Gen. adj. E. Baliff („Cu ungerii ne-am lupta, dar nu ne putem bate cu germanii... Cu profundă durere sint pentru arbitraj, dacă ni se respectă granițele care vor rămîne.”).

Contra arbitrajului: 1) C.I.C. Brătianu ("... Vom mai putea ține țara după ce va veni și a treia amputare a populației celei mai vechi și mai conștiente din țară? ... Pe noi am ajuns să ne considere Germania și Italia ca pe o țară fără reacțiune, că pot tăia din trupul țării cit vor pentru menținerea păcii în Orient..."); 2) S. Dragomir ("... Eu văd România de astăzi în situația tragică a lui Constantin Brîncoveanu: dăm un copil după celălalt și nu refuzăm să ne convertim..."); 3) I. Mihalache ("... Sentimentul meu ca persoană particulară (...) este că pămîntul țării nu se poate discuta, nici ceda... România să convingă la una din aceste două soluții sau războiul — cel puțin să cedăm prin război, să știe generațiile viitoare că noi am fost înfrinți după ce ne-am făcut datoria în marginile posibilității noastre sau, dacă nu, această situație să ne fie impusă din afară, fără consimțămîntul nostru"); 4) M. Popovici ("... Am convingerea că orice concesiuni s-ar face, nu folosesc la nimic dacă disoluția neamului românesc este hotărîtă... O națiune nu trăiește numai din părți materiale dar și din părți morale. Nu se poate ca un popor de 16 milioane să permită să se împartă țara lui și să ajungă la nimic, fără să verse o picătură de singe"); 5) V. Antonescu ("... Mi-e teamă că, primind arbitrajul, vom scăpa de vrăjmășia Ungariei sub supravegherea Axei, dar nu vom scăpa de vrăjmășia Rusiei"); 6) A.C. Cuza („așa cum este formulat nu poate fi acceptat"); 7) C-tin Angelescu („Orice s-ar intîmpla, sint contra"); 8) Gen. A. Văitoianu („Am impresia că ne găsim în situația unui popor cărui i se cere să fie ucis, umilit,) sfîșiat cu buna sa voie..."); 9) N. Bălan, mitropolitul Ardealului ("... Un popor care nu este în stare să se apere și să aducă jefite pentru aspirațiile sale este merit pieirii. A accepta arbitrajul înseamnă a intra în necunoscut, ori noi nu putem să lăsăm destinul neamului nostru pe seama necunoscutului"); 10) V. Iamandi ("... Nu cred în garanțiile care se dau și socot că politica noastră de satăzi n-a dus la nici un rezultat pozitiv...").

Acceptul României a fost comunicat verbal arbitrilor la orele 4 și 20 de minute. Restul formalităților s-a petrecut fulgerător: la orele 13 — prezentarea garanțiilor germano-italiene și între orele 13³⁰—14 — semnarea deciziei arbitrar la Palatul Belvedere, în Salonul de Aur, fără a se permite nici un fel de prezentare a poziției celor două părți. În calitate de arbitri au semnat Joachim von Ribbentrop și Galeazzo Ciano, iar în numele părților, M. Manoilescu pentru România și I. Csáky pentru Ungaria, V. Pop și primul ministru P. Teleky. au avut statutul de observatori.

Chiar și după semnarea „Arbitrajului” (Diktatului), delegația română a fost supusă unor presiuni psihice inadmisibile, pretinzîndu-i-se să ceară de urgență la București o dezmințire a termenului *ultimativ* apărut în comunicatul Consiliului de Coroană din 30 august

privitor la acceptarea arbitrajului. În caz contrar, Ribbentrop a amenințat cu oprirea plecării trenului special spre București, pînă la obținerea satisfacției pentru „nemaipomenita ilioialitate” comisă de România!¹⁷⁹

Prevederile Diktatului au fost prezentate în detaliu în cadrul celui de al doilea Consiliu de Coroană din noaptea de 30 spre 31 august de către Al. Romalo, sosit cu avionul de la Viena. Participanții la acest consiliu, cu deosebire regele și primul ministru, au fost puși în situația să ia act de efectele dezastruoase pentru țară ale unei politici incoerente și iresponsabile pentru care, în următoarele zile, autorul ei principal, Carol al II-lea va plăti cu abdicarea.

În urma sentinței criminale de la Viena, România pierdea, fără luptă cca 43.492 km², incluzînd, total sau parțial, teritoriul a 14 județe (Bihor, Ciuc, Cluj, Maramureș, Mureș, Năsăud, Odorhei, Sălaj, Satu Mare, Trei Scaune, Tirnava Mare, Tirnava Mică, Cîmpulung Moldovenesc) — cu o populație de peste 2.600.000 de locuitori, din care majoritatea absolută români!¹⁸⁰

Conform stenogramei¹⁸¹, la al doilea consiliu, care a avut un rol de informare, au participat și N. Iorga, I. Maniu, Gh. Brătianu și mitropolitul unit Al. Niculescu, care nu fuseseră prezenți la primul consiliu. Reproducem, în continuare, cîteva pasaje din opiniile lor referitoare la cauzele și consecințele actului săvîrșit la Viena:

N. Iorga: „Noi trecem printr-un moment al războiului; momentul acesta al războiului mîntă granița în folosul unui popor. Dacă poporul unguresc a cerut aceasta, dacă poporul unguresc ar încerca să umple țara, aceasta ar fi o mare greșeală pentru Ungaria. Dar ceea ce se întîmplă acum este numai biruința unei caste stăpînitoare în Ungaria, e biruința grofilor, care au cerut regiunea Clujului, unde aveau moșii și averi mari; avem a face cu o clasă socială bogată, dibace, care a știut întrebuinta o contingentă europeană trecătoare. Formularea pentru mine este aceasta: o clasă socială aparținînd trecutului, care n-are un viitor, a putut să cîștige, întrebuintînd un moment, care este supus la toate întîmplările viitoare, a vrut să ne despoaie de o parte din țară. Nu sînt în stare nici măcar să-i stăpînească; noi, cu calitățile noastre, poate mai mult cu defectele noastre, i-am putut stăpîni; ei, cu defectele lor și mai ales cu calitățile lor, nu vor putea stăpîni această bucată de pămînt”.

I. Maniu: „Asupra Ardealului n-are drept să dispună decît numai majoritatea lui. Majoritatea aceasta este categoric românească, 58,4 procent al locuitorilor este românesc... Pentru aceasta, ... ne doare adînc că astăzi se hotărăște asupra soartei Ardealului, fără ca poporul din Ardeal să fie întrebant... Procedura de arbitraj este o judecată convenită, prin urmare hotărîrea de acolo izvorăște și din voința noastră. Ori, ceea ce trebuia cu orice preț înconjurat este că orice hotărîre s-ar aduce, să nu aibă aparența că izvorăște și din voința poporului și a statului românesc... Protestez în contra acestui lucru și protestez că s-au aflat români, care au putut să semneze un astfel de protocol de inoială. Cei care au semnat o astfel de inoială n-au fost reprezentanții poporului românesc și în orice caz n-au fost reprezentanții poporului românesc din Ardeal, deși nu vreau să mai fac nici un fel de deosebire între românii din Vechiul Regat și românii din Ardeal... Constat că am ajuns într-o izolare internațională de care n-am fost vrednici; constat că serviciile noastre externe și guvernele noastre n-au știut să slujească interesele neamului românesc și să îngrijească de amicitii și prin urmare că interesul Majestății Voastre și interesul țării noastre, al onoarei sale, este ca să retragă imediat consecințele acestei proceduri nepotrivite cu interesele neamului românesc...”

Gh. Brătianu: „Eu nu vreau unice să îngreunez aceste dezbateri și nici să fac procesul trecutului, deși odată va fi făcut; dacă nu-l vom face noi, alții îl vor face, dar țin să amintesc un lucru: am luptat pentru o anumită politică, în afară de ceea ce era în ultimii ani... Prefer dușmănia Reichului, decît disprețul Reichului, pe care mă tem că îl avem cu prisosință astăzi...”

Al. Niculescu: „Așa ceva nu se poate. De acea, în toată smerenia rog pe Majestatea Voastră să nu-mi ia în nume de rău, dacă eu mă alătur la acei membri ai Consiliului de Coroană, care și-au spus cuvîntul de protest, față de injoncțiunea care ne-a venit de la unguri. Nu putem, accepta astfel de injoncțiuni. O națiune nu tolerează astfel de injoncțiuni. *Violenta non* dîrunt zice latinul. Și astfel va dispărea și acest coșmar, pe care îl trăim în ziua de azi. Am credința nestrămutată, Majestate, că se va reface iarăși unitatea noastră națională; am nădejdea neclîn-

¹⁷⁹ V. Pop, *op. cit.*, p. 172—174.

¹⁸⁰ Arh. M.A.E., fon 71, Transilvania, dos. 12, f. 42—43; V.T. Ciubăncan, *Date noi despre populația României, afectată și cedată prin Dictatul de la Viena*, în *Acta MP*, VII, 1983, p. 390—401.

¹⁸¹ Arh. M.A.E., fond 71/1920—1944, Transilvania, vol. 42, f. 243—274, c. M. Mușat I. Ardelean, *op. cit.*, p. 1270—1288.

tită în bunul Dumnezeu, căci Dumnezeu nu doarme, ne va aduce iarăși seninul peste cerul patriei noastre sfinte și vom sărbători de la un capăt la altul al Ardealului, hora mare a unirii, pe care unire ne-o invidiază dușmanii noștri seculari...”

Concluzionînd, se poate afirma că Diktatul de la Viena, ca și ultimatumul sovietic, semnifică transpunerea în practică a Pactului Ribbentrop—Molotov, semnat cu un an înainte. Modalitatea formală de realizare a obiectivelor acestei politici depinde, evident, de o serie de factori aleatori, de moment, dar esența rămîne aceeași¹⁸².

Cît privește poziția conducerii României (Regele, Consiliul de Coroană, Guvernul) față de pretențiile teritoriale ale vecinilor săi revizionişti (U.R.S.S., Ungaria, Bulgaria), materializată în deciziile grave și iresponsabile din 28 iunie 1940 și, mai ales, din 30 august 1940, aceasta reprezintă consecința finală a unui șir de erori comise de regimul carlist, cu deosebire în ultimii trei ani. În aceeași ordine logică, abdicarea lui Carol al II-lea, după consumarea dezastrului național — așa cum sesizează cu justețe I. Maniu într-un articol din 8 septembrie 1940¹⁸³ — era inevitabilă: „Cauza abdicării este concepția sa generală de domnie personală fără ideal, fără moralitate și fără busolă sigură, în continuă oscilațiune oportunistă, practică prin manevre și abilități cari au săpat prăpastia între Coroană și Țară și cari au trebuit să ducă la falimentul și distrugerea politicii sale. Regele Carol s-a dovedit incapabil de a conduce Țara și mai ales de a o reface după dezastrul în care a împins-o.”

În acest sens, diversele argumente politico-diplomatice, juridice și militare reunite în formula șablon „acceptare silită”, invocate atunci și mai tîrziu de autorii actelor în cauză, inclusiv de o bună parte din analiștii români ai perioadei, nu pot justifica în vreun fel erorile decizionale capitale comise în vara anului 1940¹⁸⁴.

Grupările politice din România, profund divizate, dezorientate și slăbite programat, iar în anii 1938—1940 chiar desființate de regimul carlist, au fost aduse, astfel, în postura de asistenți neputincioși la dezintegrarea României Mari, fără posibilitatea de a analiza și decide că luciditate și responsabilitate atitudinea de urmat în perspectiva dezvoltării evenimentelor celui timp de răscruce.

CORNEL GRAD

ANEXE :

Anexa nr. 1 :

DECLARAȚIILE DOMNULUI IULIU MANIU

În mijlocul evenimentelor internaționale care se desfășoară într-un ritm dramatic în jurul României și în special în jurul Transilvaniei, suntem datori aceia cari am luat parte la prefacerile istorice din 1918, să arătăm punctul nostru de vedere, privitor la încercarea de a invalida sau modifica hotărârile de atunci.

¹⁸² C. Grad, *Ultimatumul sovietic și Dictatul de la Viena (30 august 1940) — consecințe...*, op. cit., p. 449—451.

¹⁸³ I. Maniu, *Cauzele prăbușirii fostului regim*, București, 1940, p. 7.

¹⁸⁴ V. Pop, op. cit., p. 169—170; M. Manoilescu, op. cit., p. 234—236; Vasile Călugăru, *Arbitrajul de la Viena din 30 august 1940*, Sighișoara, 1941, p. 67—74.

Atitudinea Românilor din Ardeal și Banat și a tuturor Românilor de bine, nu poate fi alta decât aceea să apărăm și să păstrăm cu orice preț integritatea țării noastre.

Nu poate forma nici măcar obiect de discuție cedarea vreunei părți din teritoriul nostru național și nu putem admite nici un pretext pentru a fi târâți pe tălămul discuțiilor sau concesiilor în ce privește hotarele noastre.

Unul din aceste pretexte este afirmațiunea că noi suntem beneficiarii favorizați ai Tratatului de la Trianon, pretext care nu se poate referi în nici un caz la Dobrogea, care aparține în mod esențial spațiului nostru vital și formează siguranța noastră pe viitor și care ne-a fost atribuită nu prin Tratatul de la Trianon, ci a devenit mult înainte parte întregitoare a țării noastre.

Faptul că situația Transilvaniei și problema hotarelor de Vest ale țării românești se discută în legătură cu tratatele de pace încheiate la Versailles și Trianon, arată că opinia publică mondială și oamenii de stat diriguitori de astăzi nu cunosc pe deplin evoluția istorică și politică a Sud-Estului european, evoluție din care a răsărit unirea Transilvaniei cu vechiul Regat.

Unitatea uimitoasă a limbii românești, conștiința națională și setea de libertate au fost baza firească pe care s-au întemeiat aspirațiile tuturor Românilor de a realiza unitatea lor națională. Sub influența mișcării marelui poporului italian pentru „Italia Unită” și a poporului german pentru unirea națională a tuturor germanilor și sub înăăurirea ideilor de libertate plămădite în Franța, poporul român a luptat în mod conștient pentru înfăptuirea libertății, independenței și unității sale naționale. Suferințele lui Silvio Felicio, scrierile lui Manzini, Fichte, luptele lui Bismark, Cavour și Garibaldi și ale atâtor martiri italieni și germani, au trezit în sufletele noastre un răsunet puternic.

Sub influența hotărătoare a acestui curent s-a desfășurat activitatea generației din 1848 în Principatele Române și s-au săvârșit marile acte naționale ale românilor din Ardeal și Banat, care au culminat în mod logic și organic în Adunarea de la Alba Iulia.

Tratatul de la Trianon nu a creat, ci a înregistrat numai pentru lumea internațională unirea Ardealului și Banatului cu Regatul român.

Dovadă pentru aceasta este faptul că în luna octombrie 1918, Comitetul național al românilor din Ardeal și Banat, a hotărât deslăpirea poporului românesc de Regatul Ungariei, iar declarațiile stabilite în această ședință au fost cetite de dl. Al. Vaida Voevod chiar în Parlamentul de la Budapesta în ziua de 18 octombrie 1918, *înainte de Armistițiul încheiat abia la 13 noiembrie 1918*. Tot înainte de Armistițiu s-a constituit Consiliul Național Român sub președinția regretatului St. Cicio Pop, Consiliu care a luat în mâinile sale conducerea efectivă a poporului român din Ardeal și Banat.

Consiliul a însărcinat pe dl. Iuliu Maniu cu conducerea afacerilor externe și militare. În această calitate s-a stabilit la Viena unde a organizat revolta regimentelor românești, în special a celor de pe front și din principalele orașe ale monarhiei Austro-Ungare, la Viena și Praga, și cu ajutorul ofițerilor români din Ardeal și Banat în frunte cu Gl. Baron A. Boeriu, Col. Vlad și al căp. Ilcuș și Traian Popa a luat sub comanda sa efectivă forța militară a românilor transilvăneni. Ministrul de război austriac, Gl. Steiger-Stoger, a recunoscut înainte de armistițiu calitatea sa de reprezentant al românilor în afacerile externe și militare și la solicitarea d-lui Maniu, i-a pus la dispoziție în acest scop, tot înainte de Armistițiu, în clădirea Ministerului de Război din Viena, un apartament compus din mai multe camere. Numai în Viena și în împrejurimi a concentrat peste 70.000 de soldați transilvăneni. În această calitate a sa, prin Ministerul Plenipotențiar al Româniilor ardeleni la Budapesta, Dr. Ioan Erdely, recunoscut de guvernul maghiar, a notificat ministrului de război ungar, că soldații români vor depune jurământul de credință nu la autoritățile Statului maghiar, ci la Consiliul Național Român și pe steagul tricolor românesc. Ministrul ungar s-a declarat de acord cu această hotărâre, tot înainte de armistițiu.

Guvernul maghiar, prin Ministrul Oscar Jaszi, a intrat în tratative în mod oficial cu Consiliul Național Român, chiar pe timpul negocierilor de armistițiu anglo-franco-austro-ungare, care au avut loc la Belgrad.

Pe urmă sub pavăza legiunilor și gărzilor naționale românești, organizate de noi și care au înlocuit forțele armate ale Statului maghiar căzut în dezagregare, am ținut Adunarea Națională de la Alba Iulia, care a decretat pe baza dreptului de autodeterminare Unirea Ardealului, Banatului, Crișanei și Maramureșului cu România pentru a realiza unitatea națională a tuturor românilor.

Adunarea națională a constituit prin Consiliul Dirigent, guvernul Transilvaniei, guvern care a organizat viața românească în Dacia superioară, a făcut reforma agrară, reforma electo-

rală și administrativă. A decretat libertăți cetățenești și drepturi democratice și a stabilit un tratament just pentru minorități. Toate acestea s-au petrecut înainte de Tratatul de la Trianon.

Toate aceste nriase prefaceri au fost desăvârșite în cea mai deplină ordine, în cadre cu totul solemne, fără nici un act de brutalitate sau de răzbunare, ceea ce constituie un titlu de mândrie pentru poporul român.

Este deci evident că unirea provinciilor românești din fostul Stat ungar nu este rezultatul de la Trianon, ci al conștiinței naționale a românilor transilvăneni și al vredniciei întregului neam românesc.

Noi, românii, suntem, în ce privește teritoriile românești, succesorii de drept al Monarhiei Austro-Ungare desființată, în aceeași măsură în care Germania, Italia și chiar Ungaria sunt succesoare pe teritoriile lor naționale moștenite de la Monarhia Habsburgică și stăpânite de ele.

Noi nu am fost „favorizații” Tratatului de la Trianon și ai Conferinței de Pace de la Paris, ci în unele privințe chiar nedreptățiți ei, pentru că ni s-a fixat o linie de demarcație nedreaptă și pentru că Tratatul de la Trianon nu a respectat hotărârile de la Alba Iulia, și nici pe cele stabilite în Tratatul încheiat de România în 1916.

Tratatul de la Trianon a stabilit hotare pe care noi le-am acceptat numai siliți de un ultimatum ce ne-a fost adresat de Marile Puteri aliate la finele anului 1919.

Rectificarea hotarelor în favoarea Statului Ungar s-a făcut chiar la Trianon, rectificare pe care am primit-o de dragul păcii. Între timp procesul de disoluție al Statului Ungar a continuat. S-a instăpinit acolo regimul bolșevic de care Ungaria a scăpat grație armatei române, armată care a fost primită la intrarea ei în orașele maghiar cu flori de populația lor. Armata noastră a trebuit să intre la Budapesta pentru a apăra astfel noile noastre hotare atacate de regimul bolșevic.

Întreaga Transilvanie, până la hotarele de azi înspre vest o stăpânim în baza ființei noastre autohtone și în baza realităților etnografice. Ea formează nu numai leagănul poporului românesc, ci și cetatea de apărare a neamului românesc și care este cu 58,4% în majoritate românească. Orice ciumtăre a acestui teritoriu ar însemna cea mai mare nedreptate pentru români și încălcarea tuturor considerentelor care trebuie să reglementeze așezarea și conviețuirea popoarelor într-o lume civilizată. Nu putem admite să se repete tragica întâmplare și nedreptatea din Basarabia și Bucovina și sfâșietoarele scene de acolo unde ne-au fost rupte peste două milioane de suflete românești.

Realitatea etnografică că majoritatea populației din Transilvania stăpânită de noi este românească nu poate fi doborâtă prin existența unor enclave minoritare care, sunt efectul unor infiltrațiuni sprijinite de un regim dușman nouă tocmai cu scopul de a întrerupe continuitatea noastră geografică și etnografică și de a justifica pretențiuni asupra teritoriului nostru național.

Adânc îndurerăți constatăm că din consfătuirile de la Salzburg și Roma se desprinde dorința Germaniei și Italiei ca România să intre în tratative directe cu Ungaria pentru a stabili o înțelegere între Statele noastre. Noi dorim o prietenescă vecinătate cu Ungaria. Dorim să avem cele mai bune relații cu concetățenii noștri maghiari, care trebuie înzestrați cu depline drepturi, dar acestea nu le putem răscumpăra prin concesiuni teritoriale, pentru că noi nu deținem teritorii ungare, ci numai teritorii ale noastre, pe care le-am luat în stăpânire în baza principiului unității naționale și a dreptului de autodeterminare. Teritoriile noastre naționale pe care le-a posedat Ungaria înainte de Adunarea de la Alba Iulia, le-a avut în stăpânire în urma unor conjuncturi internaționale favorabile ei și în urma forței militare a monarhiei habsburgice. Dovadă este faptul că îndată după prăbușirea monarhiei habsburgice le-au pierdut și în zadar au încercat în două rânduri să le recâștige prin forța lor proprie.

Nu putem admite cu nici un preț ca în urma unor conjuncturi noi internaționale să fim despuiați din nou de aceste teritorii ale noastre și să se repete și la frontiera de vest nedreptatea ce s-a săvârșit cu Basarabia și Bucovina.

Dacă din punctul nostru de vedere încercarea deslipirii unor teritorii din patrimoniul nostru național ar fi o nedreptate, din punctul de vedere al intereselor permanente europene ar fi o greșeală catastrofală. Ea ar avea drept consecință o continuă turburare a păcii și a liniștii în această parte a lumii. Nimeni nu se poate legăna în iluzia deșartă că Neamul românesc compus din peste 16 milioane suflete, așezat în continuitate geografică, în o unitate culturală desăvârșită și cu conștiința națională netăgăduită, va suferi în liniște desmembrarea sa, după ce a cucerit și a înăpăuit odată unitatea sa națională, care este țința și singura condiție de desăvârșire a tuturor popoarelor civilizate. Nimeni nu va putea crede că poporul românesc

se va resemna și va suferi în liniște ca peste patru milioane de suflete românești să fie îndepărtate din trupul națiunii și zeci de mii de kilometri pătrați să fie ruși din teritoriul național.

Este în interesul Europei întregi ca la Gurile Dunării și în puternica fortăreață a Carpaților de Est să stăpânească un popor vrednic și numeros și să fie realizat prin el un regim consolidat, capabil să susțină pacea și liniștea.

Acest popor nu poate să fie decît cel românesc. La aceasta îl predestinează așezarea sa geografică, numărul său covârșitor față de celelalte popoare din Bazinul Dunării, firea sa tolerantă și aptitudinile sale culturale. El nu poate fi desmembrat și din nou subjugat, căci ar deveni el însuși un izvor și un factor de neliniște. *Este cu siguranță de prevăzut că nemulțumirea și jignirea alor 16 milioane de oameni va fi un izvor de continuă neliniște și de permanentă rivalitate între cei care vor dori să profite în folosul lor de tragedia sufletească a celor despărțiți cu forța.*

Dacă enclavele minoritare din Transilvania au interese naționale de ocrotit, această țintă se poate realiza și pe altă cale, decît prin ruperea teritoriilor naționale de la patrimoniul națiunii române.

Drept concluzie se impun următoarele:

1. Cerem și pretindem respectarea hotărîrilor de unire de la Alba Iulia;
2. Nu admitem înstrăinarea vreunei părți a țării și prin urmare nici diminuarea sau desmembrarea Ardealului, a Banatului, a Crișanei și Maramureșului sub nici un pretext și spre nici un scop;
3. Avînd această hotărîre precisă și nestrămutată, protestăm în contra tratatelor începute, pentru că acele ar fi considerate ca recunoaștere de drept și pentru că suntem de la început hotărîți a nu ceda teritorii;
4. Fiînd o iluzie deșartă presupunerea că problema minoritară din Ardeal se va realiza printr-un schimb de populație, nu admitem ca opinia publică românească să fie sedusă și amăgită cu o astfel de soluție ireală.
5. Trebuie să convingem pe vecinii noștri maghiari de necesitatea unei conviețuiri pașnice și că această țintă nu se poate atinge cu mijloace violente. Trebuie să-i convingem că conaționalii lor pot fi asigurați în existență și dezvoltarea lor națională deplin mulțumitoare și pe altă cale, pe care suntem gata să i-o asigurăm cu cuvenite garanții.
6. Nici un fel de sacrificiu nu poate fi prea mare pentru a ne menține onoarea, demnitatea și patrimoniul național.

Oricare descendent al celor întruniți pe cîmpia Blajului în 1848 sau participanți la Adunarea Națională de la Alba Iulia, care va consimți la cîntuirea teritoriului Ardealului, Banatului, Crișanei și Maramureșului și toți acei români care vor șovăi să stea neclintii de veghe pentru apărarea hotarelor noastre, vor fi socotiți de noi și de urmașii noștri ca dezertori pentru totdeauna condamnați.

Bădăcin, 8 August 1940

ss. Iuliu Maniu

Arh. M.I.A.Z.—I.M.C. — copie xerox după documentul original predat personal de Iuliu Maniu la Universitatea „Regele Ferdinand” din Cluj—Sibiu — 1941.

THE ROMANIA GOVERNMENT AND THE VIENNA—DICTATE

(Summary)

This chapter of study constitutes a successive analysis of the attitude and decisions of the Romanian government (King Charles II, the Crown Council, the government) versus the unjust territorial demand of the revisionist neighbours of Romania (the Soviet Union, Hungary and Bulgaria) between 1938—1940, ending up with the acceptance of the Soviet ultimatum (28th august 1940) and the Vienna-Dictate (august 30th 1940).

In the evolutive analysis of this period three stages can be distinguished:

1. the Anschluss (march 11—13th 1938) and the Ribbentrop-Molotov-Pact (August 23th 1939).
2. The Ribbentrop-Molotov-Pact and the complete isolation of Romania (May—June 1940)
3. the complete isolation of Romania and the end of Great Romania (June—September 1940): the Soviet ultimatum, the Vienna-Dictate and the Craiova Convention.

In the authors' opinion the abandoning of the traditional pro French and pro English line of Romanian external policy and the forced appropriation to Germany took place at the end of May 1940, and these were carried out in the petrol-armament-pact (May 27 1940) and in the solicitation of the 3 Reich's political and diplomatic protection against the pressures coming from the Soviet Union, Hungary and Bulgaria.

Although Germany's answer was discouraging, the Romanian government was hoping, even during the great crisis of its eastern boundaries, that Germany would protect Romania.

On the 1st of July 1940 Romania, gave up its Anglo-French boundaries-guarantees-obtained on the 13th of April 1939 — which proved inefficiency and then on the 11th of July it officially retreated from the Nations' Society ending in this way a political illusion in which it believed for a too long time.

An important part of the study is reserved for the actions of the Gîruntu government formed on the 4 of July, for the correspondence between Charles II and Hitler, and especially for the visit of the prime minister (Gîruntu) and of the minister for foreign affairs (M. Manoiilescu) to Salzburg and Rome, and for the coming successive events. The acceptance of talks with Hungary and Bulgaria concerning the territorial demands raised by these.

The author also insists on the essence and failure of the Romanian-Hungarian conference from Turnu Severin (August 16—24 1940).

The concluding part of the study makes an analysis of the political-diplomatic aspects of the acceptance of the Vienna-Dictate by Romania. In his opinion the author relies on the position of the most remarkable representatives of the political life of the period : Iuliu Maniu, Const. I.C. Brătianu, G. Brătianu, N. Iorga.